

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2010

Martina Dytrychová

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

„Ochrana základních lidských práv, vzdělanostní společnost a
jejich vzájemné vztahy“

Autor práce: Martina Dytrychová

Vedoucí práce: JUDr. Stanislav Sádovský

Praha, 2010

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: „Ochrana základních lidských práv, vzdělanostní společnost a jejich vzájemné vztahy“ vypracovala pod vedením JUDr. Stanislava Sádovského samostatně a použila jen pramenů, které uvádím v příložené bibliografii.

V Praze dne

Martina Dytrychová, v.r.

Poděkování:

Děkuji především JUDr. Stanislavu Sádovskému a Mgr. Ivaně Havlínové za jejich odbornou pomoc při vypracování této práce. Dále bych ráda poděkovala svým rodičům za jejich nejen finanční, ale i morální podporu, kterou mi poskytovali po celou dobu mého studia.

Název:

Ochrana lidských práv, vzdělanostní společnost a jejich vzájemné vztahy

Abstrakt

Diplomová práce „Ochrana lidských práv, vzdělanostní společnost a jejich vzájemné vztahy“ definuje a popisuje vývoj a význam ochrany lidských práv ve společnosti a nastiňuje důležitost vzdělávání společnosti a vzdělání ve společnosti ve vztahu k dodržování lidských práv.

„Vyspělost lidské společnosti je poměřována lidskými právy. Jejich dodržování a respektování determinuje skutečnou úroveň demokratizace společnosti, právní stát a blaho jednotlivce.“¹

Tato práce se dále zabývá aktuální problematikou kolize zvyšování stupně dosaženého vzdělání s uplatněním na trhu práce v naší společnosti. Problematiku popisuje jednak z pohledu historického, právního, ale také z ekonomického a snaží se najít optimální řešení. V jedné části se také věnuje problematice zavedení Rámcově vzdělávacích programů ve vztahu k výchově k lidským právům.

Klíčová slova

základní lidská práva a svobody, ochrana lidských práv, vzdělanostní společnost, právo na vzdělání, uplatnění na trhu práce, vyučování

¹ Cit. ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské Unii*. Praha: Linde, 2008. ISBN 978-80-7201-710-2, s. 13

Title:

Protection of human rights, educated/developed society and the relations between them

Summary:

This thesis defines and describes the evolution of human rights in society and its meaning. It indicates the importance of education, both general level of education of the society and education specific to the human rights.

„Maturity of the human society is measured with human rights. Compliance and enforcement of human rights determine the level of democratization of the society, legally consistent state and welfare of the individual“.

This thesis further deals with the challenges and competition for university level education which is in high demand in the employment market. Those challenges are described from a historical, legal, and economic view and a possible solution is presented. One part of this thesis is a didactic view with an introduction to „Framework education programs“.

Keywords:

elementary human rights, Protection of human rights, information society, education law, demand in the employment market, teaching

Obsah

Obsah.....	8
Úvod.....	13
1. Právní teorie – rozdělení subjektivních práv.....	15
2. Základní lidská práva a svobody.....	17
2.1 Fenomén pojetí lidských práv.....	19
2.2 Definice základních (ústavních) lidských práv a svobod.....	21
3. Obecná charakteristika lidských práv.....	23
3.1 Generace lidských práv.....	23
3.3 Základní atributy základních práv a svobod.....	26
4. Vymezení základních lidských práv v právním řádu ČR.....	28
4.1 Hierarchická struktura právních předpisů.....	28
4.2 Ústava České republiky.....	28
4.2.1 Listina základních práv a svobod.....	29
4.3 Ústavněprávní integrace.....	31
4.4 Euronovela.....	31
4.4.1 Euronovela v kontextu mezinárodního a vnitrostátního práva.....	32
4.5 Lisabonská smlouva.....	34
5. Historický vývoj ochrany lidských práv.....	37
5.1 Historické kořeny lidských práv.....	37
5.1.1 Filosofie a lidská práva.....	38
5.1.2 Koncepce svobodného občana.....	42
5.2 Historické lidsko-právní dokumenty.....	43
5.2.1 Magna Charta Libertatum.....	43
5.2.2 Declaration of independence.....	44

5.2.3 Ústava Spojených států amerických.....	45
5.2.4 Déclaration des droits de l'homme et du citoyen.....	45
5.2.5 Všeobecná deklarace lidských práv.....	46
5.2.6 Mezinárodní smlouvy o základních lidských právech.....	46
5.2.6.1 Úmluva o ochraně lidských práv a svobod.....	47
5.2.6.2 Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech.....	47
5.3 Právní dokumenty v českých zemích.....	49
6. Právní kultura.....	51
6.1 Kontinentální typ právní kultury.....	52
6.2 Angloamerický typ právní kultury.....	52
6.3 Islámský typ právní kultury.....	53
6.4 Kontinentální versus angloamerická právní kultura.....	53
7. Ochrana lidských práv.....	55
7.1 Veřejný ochránce práv.....	57
7.1.1 Ombudsman v České republice.....	58
7.2 Spolky a organizace působící v oblasti lidských práv v ČR.....	59
7.3 Ochrana lidských práv v EU.....	60
8. Vazba ochrany lidských práv na stupeň kulturního a vzdělanostního rozvoje.....	62
8.1 Společnost současnosti.....	62
8.2 „Vzdělanostní společnost“.....	63
8.3 Právo na vzdělání.....	64
8.3.1 Svoboda povolání.....	66
8.4 Proměny smyslu vzdělání.....	67
8.5 Kultura ve vzdělání.....	68
8.6 Vzdělání a trh práce v ČR.....	68
8.6.1 Situace v ČR.....	70
8.6.2 Role učitele při výběru povolání.....	70

9. Výchova k lidským právům a její význam.....	72
9.1 Výuka lidských práv.....	72
9.2 Didaktický projekt – Téma: Význam výuky k lidským právům ve vztahu k uplatnění na trhu práce	73
9.2.1 Vzdělanostní společnost a ekonomické vazby – případová studie	73
9.2.2 Rámcově vzdělávací program pro gymnázia	75
9.2.3 Návrh projektu.....	76
9.2.3.1 Ukázka situační hry.....	77
10. Závěr.....	79
11. Summary	80
12. POUŽITÁ LITERATURA.....	81
DOKUMENTY, PŘÁVNÍ PŘEDPISY A JUDIKÁTY.....	83
ČLÁNKY, PŘÍSPĚVKY A INTERNETOVÉ ODKAZY.....	84
INTERNETOVÉ ODKAZY NA SPOLKY A ORGANIZACE V OBLASTI LIDSKÝCH PRÁV	87

Seznam použitých zkratk

ZLPS	- základní (ústavní) práva a svobody
LPS	- lidská práva a svobody
ČR	- Česká republika
Ústava	- Ústava České republiky (ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ²) účinná od 1. ledna 1993
LZPS	- Listina základních práv a svobod (ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ³) účinná od 1.1.1993
Euronovela	- změna Ústavy ČR přijata dne 18.10.2001, provedena ústavním zákonem č. 395/2001 Sb. s účinností od 1.6.2002
Lisabonská smlouva ⁴	- podepsána 13.12.2007 v Lisabonu, ratifikována 3.11.2009 a účinná od 1.12.2009
OSN	- Organizace spojených národů
VDLP	- Všeobecná deklarace lidských práv
ESUO	- Evropské sdružení uhlí a oceli ⁵
EHS	- Evropské hospodářské společenství ⁶
EUROATOM	- Evropské společenství pro atomovou energii ⁷
ES	- Evropské společenství ⁸
EU	- Evropská Unie

² přijata Českou národní radou dne 16.12.1992

³ v období federace přijatá jako ústavní zákon č. 23/1991 Sb.

⁴ původní Smlouva o Ústavě pro Evropu („Ústava EU“) byla odmítnuta v referendu v Nizozemsku a ve Francii v roce 2005, Lisabonská smlouva byla již ratifikována všemi členskými státy v EU

⁵ Montánní unie, založeno Pařížskou smlouvou v roce 1952, mezi státy: Francie, Německo, Itálie + státy Beneluxu

⁶ založeno Římskou smlouvou v roce 1957, existovalo do roku 1993

⁷ založeno Římskou smlouvou v roce 1957, mezi státy: Francie, Německo, Itálie + státy Beneluxu

⁸ vzniklo transformací EHS, bylo ustanoveno tzv. Maastrichtskou smlouvou

Úvod

Tato práce se zaměřuje na významnou oblast společenských vztahů, tedy na oblast definice, vývoje, ochrany a také garance lidských práv ve vazbě na oblast vzdělanosti ve společnosti. Je zde poukázáno na význam vzdělanosti a informovanosti společnosti, a to především vzhledem ke stupni její možné manipulovatelnosti. Práce se prolíná jednak s oblastí právního, tak i filosofického pojetí lidských práv a svobod, dále s oblastí sociologickou, politologickou a ekonomickou.

Vzhledem ke skutečnosti, že studuji na Pedagogické fakultě UK, obor učitelství pro 2. stupeň základních škol a středních škol – Základy společenských věd, bylo mým záměrem v rámci této práce nahlížet na uvedenou problematiku co nejvíce komplexně a to především proto, že toto téma má nepochybně výrazný multidisciplinární charakter.

Výše uvedené téma jsem si zvolila především proto, že se o oblast lidských práv a svobod po celou dobu svého studia intenzivně zajímám.

V návaznosti na zavedení tzv. **Rámcově vzdělávacích programů**⁹ se uvedená problematika stává významnou počínaje již předškolním vzděláváním, kdy toto téma zařazujeme do oblasti sociálně kulturní, která se nazývá **člověk a společnost**¹⁰, dále pak i do oblasti základního vzdělání, kde je toto téma zařazeno do vzdělávací oblasti **člověk a společnost – výchova k občanství**¹¹ a v neposlední řadě i do oblasti gymnaziálního vzdělávání, kde je toto téma součástí vzdělávací oblasti **člověk a společnost – občanský a společenskovědní základ**¹².

Vzhledem ke zvolenému tématu se budu zabývat nejen oblastí sociálně kulturní člověk a společnost, ale také problematikou vzdělávací oblasti člověk a svět práce. Budu tedy na problém nahlížet zejména z pohledu gymnaziálního vzdělávání, které

⁹ <http://rvp.cz/>

¹⁰ http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_PV-2004.pdf

¹¹ http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_PV-2004.pdf

¹² http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf

je pro globální pojetí mnou zvoleného tématu dle mého názoru zcela klíčové. Dále se budu zabývat didaktickým hlediskem výuky tzv. výchovy k lidským právům.

Jako případovou studii, ve které se prolínají obě hlavní témata jsem si zvolila velmi aktuální a často diskutovanou otázku významu dosažené výše vzdělání ve vztahu k následné zaměstnanosti a tím tedy i ve vztahu k sociální úrovni jedince.

1. Právní teorie – rozdělení subjektivních práv

Podle GERLOCHA (2001)¹³ lidská práva zařazujeme do skupiny **subjektivních práv**.

Ve smyslu právní teorie „*subjektivní právo představuje míru možného a dovoleného chování subjektu práva chovat se způsobem objektivním právem¹⁴ nezakázaným.*“¹⁵

Právo subjektivní rozlišujeme na právo absolutní a na právo relativní. Hranice mezi těmito dvěma pojmy není zcela striktně vymezena, a to především proto, že jejich obsahy se velmi často prolínají.

Právo absolutní je spojeno s *non facere*¹⁶. Jedná se tedy o právo do jehož výkonu se nesmí zasahovat a které působí vůči všem (*erga omnes*). Do skupiny práv absolutních řadíme např. právo na život, na ochranu zdraví, na osobní svobodu, na jméno, na vlastnictví, na příznivé životní prostředí a další.

Relativní právo je naopak spojeno s *dare*¹⁷, *facere*¹⁸ někdy i s *pati*¹⁹ a je uplatňováno ve vztahu ke konkrétnímu subjektu a působí tedy mezi stranami (*inter partes*).

Subjektivní práva jsou vymahatelná, přičemž vymahatelnost subjektivních práv je úzce spojena s ochranou práv ze strany státu a to za podmínek, které jsou stanoveny normami pozitivního resp. platného práva. Aby mohlo být subjektivní právo vymáháno, musí zde tedy jako u většiny práv existovat tzv. právní nárok.

Podle GERLOCHA (2001)²⁰ rozdíl mezi absolutním a relativním právem nelze přeceňovat. Jako příklad lze uvést oblast práva na vzdělání, které samo o sobě naplňuje znaky relativní povahy (např. vztah občana ke vzdělávacímu zařízení),

¹³Srov. GERLOCH, Aleš: *Teorie práva*. 2. vyd. Dobrá Voda: ALEŠ ČENĚK, 2001. ISBN 80-86473-04-X, s. 146

¹⁴objektivní právo – právo v normativním smyslu, tzv. souhrn právních norem jako obecně závazných pravidel chování stanovených či uznaných státem (Srov. GERLOCH, Aleš: *Teorie práva*. 2. vyd. Dobrá Voda: ALEŠ ČENĚK, 2001. ISBN 80-86473-04-X, s. 15)

¹⁵ Srov. GERLOCH, Aleš. 2001. Opak. cit. s. 144

¹⁶z lat. na základě nekonání

¹⁷z lat. dát, převést vlastnictví

¹⁸z lat. konat

¹⁹z lat. strpět

²⁰Srov. GERLOCH, Aleš: *Teorie práva*. 2. vyd. Dobrá Voda: ALEŠ ČENĚK, 2001. ISBN 80-86473-04-X, s. 146

jeho naplňování je však spojeno s prvky absolutními (např. povinná školní docházka ve smyslu §36 zák. č. 561/2004 Sb. v aktuálním znění).

2. Základní lidská práva a svobody

Obecně lze konstatovat, že otázka lidských práv a svobod a jejich ochrany je v dnešní době velmi populární²¹, je však důležité podotknout, že v jednotlivých částech světa dochází často k velmi odlišné interpretaci lidských práv a svobod. Západní pojetí lidských práv je spíše individualistické a demokratické, východní pak naplňuje spíše znaky paternalistické²² a to především díky vlivu světových ideologií (např. nedemokratické autoritářství v komunistické Číně), vlivu náboženství (islám, hinduismus, konfucionismus, taoismus, buddhismus a další) apod²³. **Důležité je si uvědomit, že pojetí lidských práv a svobod je vzhledem k výše uvedenému svým způsobem odrazem kulturního polycentrismu^{24 25}.**

Základní lidská práva a svobody jsou základem všeobecné moderní kultury každého státu. Vyjadřují vztah jednotlivce k veřejné moci. Česká republika je suverénním, jednotným demokratickým státem, který je založen na principu **suverenity lidu**, práva, resp. zájmy občana jsou upřednostňovány před zájmy státu.

„Moderní chápání pojetí lidských a občanských práv je založeno na jejich univerzálním chápání, kdy je uznávána nezrušitelnost přirozených práv člověka a občana a svrchovanost zákona.“²⁶

Jak v pramenech vnitrostátního, tak mezinárodního práva, se setkáváme se značnou **terminologickou nejednotností**. V některých lidsko-právních dokumentech se vyskytují pojmy jako např. „lidská práva“²⁷, „občanská a politická práva“²⁸, „lidská práva a základní svobody“²⁹. V dalších pramenech práva se můžeme dále setkat

²¹ Srov. HANUŠ, Jiří. 2001. Opak. cit. s.7

²² nadřazené

²³ ZOUBEK, Vladimír. Lidská práva: globalizace-bezpečnost. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-103-8, s. 207-8

²⁴ organizační princip, který se vyhýbá soustředění na jedno centrum

²⁵ Srov. HANUŠ, Jiří. 2001. tamtéž

²⁶ Cit. ZOUBEK, Vladimír. Lidská práva: globalizace-bezpečnost. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-103-8, s. 207

²⁷ Všeobecná deklarace lidských práv, přijata dne 10.12.1948

²⁸ Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, přijata dne 19.12.1966

²⁹ Úmluva na ochranu lidských práv a základních svobod, přijata dne 4.11.1950

s termíny jako je např. „základní práva“ (příp. „fundamentální práva“), „lidská a občanská práva“, „základní lidská práva apod³⁰.

Dle ŠIŠKOVÉ (2008) lze mnohotvárnost používané terminologie vysvětlit tím, že lidská práva jsou univerzálním fenoménem a promítají se do různých vědních oborů a disciplín, mají tedy multidisciplinární charakter. Dle prof. Jiřího Boguszaka (ŠIMÍČEK, DANČÁK, 2002)³¹ je v rámci lidsko-právní terminologie klíčové rozlišovat **lidská práva a základní lidská práva, ústavně zaručená**. Na tomto principu je založena Listina základních práv a svobod České republiky.

Lidská práva jsou zpravidla chápána jako práva a oprávnění jednotlivce, která zajišťují svobodu a důstojnost člověka a požívají institucionálních záruk³². Obecně můžeme říci, že jsou to práva, která náleží každému jednotlivci bez ohledu na jeho národnost, rasu, barvu pleti, náboženství, politické nebo jiné přesvědčení, sociální původ, vzdělání, majetkové poměry, společenské postavení, genetické vlastnosti a jakékoli další individuální znaky každého jedince³³. Lidská práva mají univerzální charakter, hovoříme tedy o tzv. univerzalitě lidských práv. Lidská práva vyplývají z přirozenoprávní podstaty jednotlivce coby lidské bytosti, která tkví na antidiskriminačním základě.

Na tomto místě bych poukázala na odlišnost pojmu lidská práva a práva občanská. Lidská práva jsou popsána výše a ve smyslu nejen právní teorie, ale především ve smyslu ústavního práva, jsou chápána jako práva všech lidí bez ohledu na příslušnost ke státu ve kterém momentálně žijí. Oproti tomu práva občanská vyplývají ze statusu člověka jako občana určitého státu³⁴.

³⁰ Srov. FILIP, Jan. „K pojmu základního práva nebo svobody z hlediska jednoho nálezu ústavního soudu.“ Právník. Teoretický časopis pro otázky státu a práva, č. 08/1995, s. 771-782 a ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské Unii*. Praha: Linde, 2008. ISBN 978-80-7201-710-2, s. 15

³¹ Srov. ŠIMÍČEK, Vojtěch; DANČÁK, Břetislav. *Deset let Listiny základních práv a svobod v právním řádu České republiky a Slovenské republiky*. Brno: Masarykova Univerzita, 2002. ISBN 80-201-2749-5, s. 34

³² Cit. ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské Unii*. Praha: Linde, 2008. ISBN 978-80-7201-710-2, s. 16 a SUDRE, Frédéric. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1485-7, s. 12

³³ Srov. ŠIŠKOVÁ, Naděžda. 2008. Opak. cit. s. 16

³⁴ Srov. ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské Unii*. Praha: Linde, 2008. ISBN 978-80-7201-710-2, s. 17 a BLAHOŽ, Josef; BALAŠ, Vladimír; KLÍMA, Karel. *Srovnávací ústavní právo*, Praha: Codex Bohemia, 1998. ISBN 80-85963-80-9, s. 126

Z výše uvedeného tedy plyne, že pojem „lidská práva“ má značně široký význam, a to především v důsledku jejich přirozenoprávnímu původu a univerzálnímu základu.

Základní lidská práva (ústavní) jsou vzhledem k pojmu lidská práva pojmem užším, vymezeným v hlavě druhé, oddílu prvním LZPS³⁵. Do kategorie základních lidských práv ve smyslu LZPS vedle práv osobnostních řadíme dále práva politická³⁶; práva národnostních a etnických menšin³⁷; práva hospodářská, sociální a kulturní³⁸ a právo na soudní a jinou právní ochranu^{39, 40}.

Základní lidská práva a svobody jsou ve smyslu čl. 3 odst. 1) LZPS zaručena.

„Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.“⁴¹

2.1 Fenomén pojetí lidských práv

V teorii práva se uvádí dvojí pojetí lidských práv:

- přirozenoprávní
- pozitivistické.

Přirozenoprávní pojetí je založeno na existenci přirozeného práva (ius naturale), které je ve smyslu LZPS uznáno jako neporušitelné a nezávislé na státní moci. Přirozená práva byla nepochybně v určité podobě rozpoznávána již v době před existencí státních útvarů. Nejsou tedy spojena s existencí státu, nýbrž s existencí lidské bytosti jako takové, jejich vznik je vázán na okamžik narození.

³⁵ zákon č. 2/1993 Sb. (LZPS)

³⁶ hlava druhá, oddíl druhý LZPS

³⁷ hlava třetí LZPS

³⁸ hlava čtvrtá LZPS

³⁹ hlava pátá LZPS

⁴⁰ Pozn. Pojem základní lidská práva však nesmí být zaměňován s pojmem „základní práva“, který byl poprvé použit Evropským soudním dvorem, který rozvinul doktrínu fundamentálních práv. (Srov. ŠÍŠKOVÁ, Naděžda. 2008. Opak. cit. tamtéž)

Naopak pozitivistické pojetí je založeno na existenci práva pozitivního (platného), které je ve smyslu teorie práva právem neměnným.

Právní pozitivismus se zabývá studiem platného práva. V 19. století se vytvořily **tři základní směry právního pozitivismu**⁴²:

- a) **francouzská škola právní exegese**⁴³, která byla založena na výkladu právních kodexů Code civile des Français⁴⁴ a ABGB⁴⁵
- b) **právní pozitivismus v Německu**, který byl založen na studiu římského práva⁴⁶
- c) **právní pozitivismus ve Velké Británii**

Významným představitelem **právního pozitivismu** je **Georg Jellinek** (1851-1911), který striktně odmítal přirozenoprávní koncepci, která je založena na tom, že člověk má svá práva dána od přírody. Tato koncepce je podle GERLOCHA (2001)⁴⁷ považována za příliš abstraktní. Jellinek dále zastával názor, že každé subjektivní právo (oprávnění) představuje možnost chování zaručenou právním subjektům objektivním právem. Předpokládá tedy existenci objektivního práva⁴⁸, resp. právních norem (obecně závazných pravidel chování), jež toto subjektivní právo vytváří, uznává a také chrání⁴⁹.

Georg Jellinek se dále ve svém díle *Soustava subjektivních veřejných práv*⁵⁰ zabýval tzv. statusy, podle něj se každý jednatel nachází díky své příslušnosti ke státu v několika polohách (statusech)⁵¹:

⁴²Srov. GERLOCH, Aleš: *Teorie práva*. 2. vyd. Dobrá Voda: ALEŠ ČENĚK, 2001. ISBN 80-86473-04-X, s. 217 a násl.

⁴³ výklad

⁴⁴ francouzský občanský zákoník z roku 1804

⁴⁵ Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (Všeobecný zákoník občanský)

⁴⁶ právní systém, který se vyvinul ve starověké římské obci (polis) a postupně se rozšířil po celé Římské říši

⁴⁷Srov. GERLOCH, Aleš. 2001. Opak. cit. s. 223

⁴⁸ práva v normativním smyslu

⁴⁹ Srov. FILIP, Jan; SVATOŇ, Jan; ZIMEK, Josef. *Základy státovědy*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-3023-2, s. 136 a GERLOCH, Aleš. 2001. Opak. cit. s. 16

⁵⁰ z roku 1892

⁵¹ ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva: globalizace-bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-103-8, s. 216

1. status negativní – slouží k uspokojování individuálních účelů
2. status pozitivní – jednotlivci je přiznána právní způsobilost k využívání státních institucí v podobě pozitivních nároků (státní občanství, právní rovnost apod.)
3. status aktivní – jednotlivci je přiznána aktivní způsobilost vystupovat ve prospěch státu (právo volit⁵², zastávání úřadů apod.)
4. status pasivní – vyjadřuje nemožnost existence státem neomezené osobnosti

2.2 Definice základních (ústavních) lidských práv a svobod

Základní (ústavní) lidská práva a svobody považujeme za nejdůležitější subjektivní veřejná práva, jejichž dodržování je na území České republiky zaručeno Ústavou a ústavními zákony České republiky.

Jedním z nejvýznamnějších dokumentů ústavního pořádku týkajících se lidských práv je zejména **Listina základních práv a svobod**, ve které nalezneme katalog základních lidských práv. Rozsah základních práv a svobod není uzavřený, není tedy striktně definován ani LZPS ani platným právem obecně.⁵³

„Lidskými právy rozumíme práva, jež náleží od přirozenosti člověku jakožto člověku.“⁵⁴

Dále můžeme říci, že lidská práva jako základní společenské standardy, které umožňují všem lidem bez rozdílu uplatnění lidské důstojnosti, vymezují postavení člověka ve společnosti, aby mohl žít jako plnohodnotná bytost.

Lidská práva nejsou primárně práva udělená státem, nýbrž práva, která má stát zaručovat, protože existence státu je založena na existenci člověka⁵⁵, základní lidská práva proto zaštiťují, jako již bylo výše uvedeno, především nárok na život, svobodu, právo a mír.

⁵² podle Jellinka je občan nositelem volebního práva, jak aktivního, tak pasivního (srov. ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva: globalizace-bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-103-8, s. 216)

⁵³ Srov. GERLOCH, Aleš: *Teorie práva*. 2. vyd. Dobrá Voda: ALEŠ ČENĚK, 2001. ISBN 80-86473-04-X, s. 198-199

⁵⁴ Cit. ANZENBACHER. Arno. *Úvod do filosofie*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-804-X, s. 314

⁵⁵ Srov. ANZENBACHER. Arno. *Úvod do filosofie*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-804-X, S. 314

Rozlišujeme 3 skupiny či oblasti, lidských práv a svobod.⁵⁶

osobní svobody
politická práva
sociální práva

V první řadě se jedná o tzv. **osobní svobody**, u kterých za nejvýznamnější považujeme nejen svobodu osobní, ale i domovní. Další skupinu tvoří **práva politická**, která zajišťují každému jednotlivci prostor pro případnou aktivitu ve veřejném životě. Neméně důležitá jsou pak **práva sociální**, která tvoří velmi významnou skupinu lidských práv. Specifikem práv sociálních je skutečnost, že nároky občana mohou být za jistých okolností převoditelná vůči státu z toho důvodu, že stát je považován za garanta sociálních jistot občana, přičemž stát je obecně považován za garanta dodržování všech lidských práv a svobod.

LZPS zakotvuje co do obsahu výše uvedené skupiny práv a svobod.

⁵⁶ Srov. PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda I.díl*. 1.vyd. Praha: LINDE, 1998. ISBN 80-7201-141-3, s. 167 příp. HANUŠ, Jiří. *Lidská práva. Nárok na obecnou platnost a kulturní diferenciaci*. Brno: CDK, 2001. ISBN 80-85959-86-0, s. 7

3. Obecná charakteristika lidských práv

Lidská práva jsou „přirozenými právy každého jednotlivce“, tzn. že existují pro všechny bez ohledu na jejich individuální znaky. Lidská práva však mohou být diferencována podle toho, kým jsou uplatňována. Zda se jedná o jednotlivce, který uplatňuje svá práva samostatně nebo společně s jinými osobami, a nebo zda se jedná o skupinu osob.

Můžeme tedy rozlišovat⁵⁷:

- a) práva individuální
- b) práva kolektivní (práva jednotlivce, jejichž výkon je kolektivní)
- c) práva skupinová

K pochopení podstaty lidských práv, je důležité si uvědomit, že všichni jsme se narodili svobodní a rovní v důstojnosti a v právech. Můžeme říci, že v zásadě platí pravidlo, že každé individuum je „noselem“ osobnostních práv, avšak zároveň je právně vázán povinnostmi respektovat práva druhých.

3.1 Generace lidských práv

Někteří autoři uvádějí tři generace lidských práv⁵⁸, někteří čtyři⁵⁹. Někteří tuto klasifikaci dokonce zcela odmítají⁶⁰. Lidská práva dělíme z hlediska jejich historického vývoje⁶¹ do tzv. generací:

⁵⁷Srov. ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské Unii*. Praha: Linde, 2008. ISBN 978-80-7201-710-2, s. 19

⁵⁸Srov. ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filosofie*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-804-X, s. 255

⁵⁹ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva: globalizace-bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-103-8, s. 214-215

⁶⁰Srov. SUDRE, Frédéric. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1485-7, s. 137

⁶¹Srov. GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 2. vyd. Dobrá Voda: ALEŠ ČENĚK, 2001. ISBN 80-86473-04-X, s. 200 a ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské Unii*. Praha: Linde, 2008. ISBN 978-80-7201-710-2, s. 20-22

1) První generace

Lidská práva, která byla deklarována v období buržoazních revolucí (17.-19.století), kdy se formulovala tradiční přirozenoprávní doktrína. Do této skupiny řadíme především práva osobní, občanská a politická, tedy práva která mají tzv. **osobnostní povahu** a která směřují k ochraně lidského života a důstojnosti. Řadíme sem např. právo na život, osobní svobodu, lidskou důstojnost apod.

2) Druhé generace

Do této skupiny patří především **práva politická a svobody**, přičemž vývoj této problematiky řadíme přibližně do období konce 19. stol. Významným druhem práva, které do této skupiny můžeme zařadit, je např. právo volební (aktivní a pasivní). Jeho vývoj měl ve světovém měřítku několik etap, a to především z důvodu, že z počátku bylo volební právo přiznáváno jen mužům. Přiznání volebního práva i ženám⁶² je považováno za jistý společenský převrat, který významně ovlivnil nejen oblast lidsko-právní, ale i oblast společenskou. Přiznání volebního práva ženám bylo jedním z projevů vzrůstající emancipace žen. Dále do této skupiny dále řadíme např. svobodu projevu a myšlení, svobodu shromažďování apod.

3) Třetí generace⁶³

Sociální, hospodářská a kulturní práva nabývala na významu ve 20. - 30. letech 20.stol, v období po 2. světové válce. Jejich základy byly položeny v období nového liberalismu pod vlivem silného dělnického hnutí (období 19. a začátku 20.století), kdy díky jejich vzniku docházelo ve společnosti především ke zdokonalování všestrannosti demokracie. Do této skupiny můžeme zařadit např. právo na práci, na spravedlivé pracovní podmínky, na kolektivní vyjednávání, na ochranu zdraví, na sociální a lékařskou pomoc, na sociální zabezpečení apod.

⁶²První zemí na území Evropy, kde měly ženy právo volit bylo v roce 1906 Finsko, v Československu volební právo žen datujeme k roku 1920, tedy k datu nové Ústavy a úplně nejpozději volební právo žen bylo uzákoněno v Lichtenštejnsku a to až v roce 1984 (Cit. <http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=183881>).

⁶³ Někteří autoři označují jako „druhou generaci“ (Srov. ŠÍŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské Unii*. Praha: Linde, 2008. ISBN 978-80-7201-710-2, s. 19)

4) Čtvrté generace

Práva této generace vznikají až v období 70. let 20.stol. jako důsledek konání Helsinské konference⁶⁴. Vzhledem k době jejich vzniku je můžeme označovat jako práva „nová“ příp. „moderní“. Práva, která řadíme do této skupiny, jsou někdy označována jako „práva solidarity“⁶⁵, jedná se např. o právo na příznivé životní prostředí, na ochranu před zneužitím informací, na ochranu spotřebitele, na samosprávu, na mír, na solidaritu, na odzbrojení, na společné dědictví lidstva a další.

3.2 Absolutní versus podmíněná lidská práva

Lidská práva můžeme podle SUDREHO (1997)⁶⁶ dále dělit na nedotknutelná (absolutní), podmíněná a nepřímá.

Druh	Znaky	Příklad
nedotknutelná	<ul style="list-style-type: none">- absolutní ochrana tělesné a morální integrity člověka- dodržování zásady zákonnosti deliktů	<ul style="list-style-type: none">• právo na život• zákaz mučení a nelidských trestů• zákaz otroctví
podmíněná	<ul style="list-style-type: none">- relativní ochrana tělesné a morální integrity člověka- mohou být omezena/derogována⁶⁷, omezení se však nesmí dotknout podstaty práva	<ul style="list-style-type: none">• právo na svobodu• právo na bezpečnost• právo na svobodu pohybu• právo na respektování soukromého/

⁶⁴ Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě byla zahájena v Helsinkách 22.11.1972 a dále pak pokračovala v Ženevě (od 3.7.1973 do 21.7.1975), v Helsinkách pak byla dne 1.8.1975 přijetím tzv. *Závěrečného aktu ukončena*. *Závěrečný akt* byl podepsán nejvyššími představiteli 33 evropských států, USA a Kanady a jeho předmětem bylo především řešení bezpečnosti v Evropě, nutnost spolupráce v oblastech hospodářství, vědy a techniky a životního prostředí, řešení humanitních otázek a především pak požadavek respektování lidských práv.

⁶⁵ „solidarity rights“ (srov. ŠÍŠKOVÁ, Naděžda. 2008. Opak. cit. s. 20)

⁶⁶ Srov. SUDRE, Frédéric. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1485-7, s. 160 a násl.

⁶⁷ zrušena

		rodinného života <ul style="list-style-type: none"> • právo na spravedlivé řízení
nepřímá	<ul style="list-style-type: none"> - jednotlivec se jich může dovolat jen ve spojení s jiným garantovaným právem - dělí se na práva : <ul style="list-style-type: none"> a) doplňková b) odvozená 	<ul style="list-style-type: none"> • Ad a) právo na účinný prostředek nápravy, zákaz diskriminace • Ad b) práva osob zbavených svobody.

3.3 Základní atributy základních práv a svobod

- „**nezadatelnost**“ tzn. že základní práva a svobody nejsou výtvořem státní moci, musejí být ale státní mocí uznána, a to především z toho důvodu, aby mohla mít pozitivně právní charakter
- „**nezrušitelnost**“ tzn. že základní práva a svobody nemohou být státní mocí platně zrušena
- „**nezcizitelnost**“ tzn. že základní práva a svobody mají tzv. kogentní⁶⁸ povahu, kdy skutečnost, že se jich jejich nositel vzdal, nemá právní význam
- „**nepromlčitelnost**“, tzn. že vymahatelnost těchto práv je časově neomezená
- „**nedělitelnost**“, kdy dle *Lisabonské smlouvy*⁶⁹, v části *Listina základních práv Unie*, je uvedeno, že přenesení základních práv a svobod na druhou osobu není možné a tedy je považováno za neplatné⁷⁰

⁶⁸ působící bezpodmínečně

⁶⁹ smlouva vstoupila v souladu s čl. 6. Lisabonské smlouvy v platnost 1. prosince 2009

⁷⁰ Srov. GERLOCH, Aleš: *Teorie práva*. 2. vyd. Dobrá Voda: ALEŠ ČENĚK, 2001. ISBN 80-86473-04-X, s. 199

Základní lidská práva však nejsou podle Gerlocha (2001)⁷¹ právy neomezenými, ve výjimečných případech může dojít k jejich omezení, avšak pouze na základě zákona, v případech, mezích a způsobem zákonem stanoveným. K omezení základních lidských práv tak může dojít v případě, kdy to vyžaduje ochrana veřejného zájmu, nebo v případě, pokud je toto nutné učinit vzhledem k výkonu jiných práv.

⁷¹ Srov. GERLOCH, Aleš. 2001. Opak. cit. tamtéž

4. Vymezení základních lidských práv v právním řádu ČR

4.1 Hierarchická struktura právních předpisů

Pro právní řád České republiky je typické, že mezi právními předpisy existují v rámci uspořádaného a jednotného řádu hierarchické vztahy vzájemné nadřazenosti a podřazenosti. Tyto vztahy jsou založeny na vlastnosti každého normativního právního aktu, která se nazývá **právní síla**.

Platí, že předpis nižší právní síly nesmí být v rozporu s právním předpisem vyšší právní síly a že právní předpis může být zrušen nebo změněn pouze právním předpisem stejné nebo vyšší právní síly.⁷²

Ústavu České republiky spolu s Listinou základních práv a svobod řadíme k právním předpisům České republiky **nejvyšší právní síly**. Do této skupiny řadíme i další ústavní zákony, nálezy ústavního soudu i některé právní akty evropského práva.

4.2 Ústava České republiky

Ústavní pořádek⁷³ v ČR je **polylegální**⁷⁴ – netvoří ji jeden dokument, ústavní zákon, nýbrž několik dokumentů, ústavních zákonů, základním předpisem je Ústava. Podle čl. 9 odst. 1) Ústavy České republiky může být ústava (v širším smyslu) doplňována či měněna pouze ústavními zákony.

⁷²KNAPP, Viktor a kol.. *Tvorba práva a její současné problémy*. 1. vyd. Praha: LINDE, 1998. ISBN 80-720-1140-5, s. 45

⁷³ Termín „ústavní pořádek“ (srov. ustanovení čl. 3 a čl. 112 odst. 1 Ústavy ČR) zavedla Ústava České republiky s účinností od 1.1. 1993. Můžeme jej chápat jako neuzavřený soubor všech platných ústavních zákonů, které dohromady tvoří ústavu České republiky v širším slova smyslu (Srov. PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda II.díl, část 1.*, 1. vyd. Praha: LINDE. 2001. ISBN 80-7201-273-8, s. 113). Ústavní pořádek ČR tvoří např. Ústava ČR, LZPS, ústavní zákon č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územních samosprávných celků, ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, ústavní zákon č. 515/2002 Sb., o referendu o přistoupení České republiky k Evropské unii, ústavní zákony související s rozpadem Československa a konstituováním České republiky jako nového nástupnického státu, ústavní zákony upravující státní hranice České republiky se sousedními státy, ústavní zákon č. 69/1998 Sb., který byl Parlamentem ČR přijat v reakci na nastalou vládní krizi, měl jednorázový charakter a na jeho základě bylo zkráceno volební období Poslanecké sněmovny, jednorázový ústavní zákon č. 195/2009 Sb., o zkrácení pátého volebního období Poslanecké sněmovny, byl však nálezem Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 27/09 ze dne 10. září 2009 zrušen. (Srov. PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní*. 2001. Opak. cit. s. 116-118).

⁷⁴Srov. PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda I.díl*. 1.vyd. Praha: LINDE. 1998. ISBN 80-7201-141-3, s. 21

Ústavním zákonem ve formálním smyslu je zákon, který byl jako ústavní označen a vyhlášen a byl schválen oběma komorami Parlamentu kvalifikovanou třipětinovou většinou všech poslanců a kvalifikovanou třipětinovou většinou přítomných senátorů⁷⁵. Kromě vlastní Ústavy České republiky tvoří ústavu v širším smyslu zejména Listina základních práv a svobod (viz. výše o Ústavě), která je stěžejním předpisem v oblasti ochrany lidských práv a svobod.

Velmi důležitým ustanovením je čl. 1 LZPS, který výslovně říká, že **základní práva jsou nezadatelná, nezcizitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná**, čímž je vyjádřena již zmíněná přirozeněprávní podstata ústavního řádu České republiky.

4.2.1 Listina základních práv a svobod

LZPS se skládá z šesti hlav a je uvozena tzv. preambulí.

LZPS se věnuje např. svobodě, rovnosti a důstojnosti v právech⁷⁶; ve smyslu čl. 3 odst.1) má rovnost podobu zákazu diskriminace, tedy stavu tzv. neexistence jakýchkoliv právních privilegií. Každý má dále právo rozhodovat o své národnosti, ve smyslu čl. 3 odst. 3) nikomu nesmí být způsobena újma při uplatňování jeho základních práv a svobod.

Významným ustanovením LZPS je čl. 2, podle kterého je stát založen na demokratických hodnotách, stát tedy nesmí vyznávat ani výlučnou ideologii, ani žádné náboženské vyznání.

Spolu s existencí práv je spojena existence povinností⁷⁷. V kontextu katalogu základních práv a svobod má jednatelce povinnost chránit zájmy společnosti, nesmí tedy zneužívat práv a má z toho plynoucí povinnost respektovat práva druhých⁷⁸.

Hlava první, Obecná ustanovení obsahuje tzv. úvodní články (viz. výše).

⁷⁵ Srov. čl. 39 odst. 4. Ústavy

⁷⁶ Podle Rawlse „Každou svobodu lze vysvětlit, poukážeme-li na tři složky: na svobodné subjekty, na restrikce nebo omezení, od nichž jsou osvobozeny a na to co směji a nesměji svobodně učinit.“ (Teorie spravedlnosti 1995 srov. ZOUBEK, Vladimír. Lidská práva: globalizace-bezpečnost. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-103-8, s. 237)

⁷⁷ VDLP uvádí ve svém čl. 29 odst.1) „každý má povinnosti vůči společnosti, v níž jedinec může volně a plně rozvinout svou osobnost.“

⁷⁸ ZOUBEK, Vladimír. Lidská práva: globalizace-bezpečnost. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-103-8, s.244

V HlaěĎ druhé, nazvané Lidská práva a základní svobody, jsou pak v prvním oddílu definována tzv. práva osobní. V ěl. 5 je uznána obecná právní subjektivita každého jednotlivce. S nikým tedy nesmí být nakládáno jako s objektem⁷⁹. Ve ěl. 6 je garantováno právo na život, zakázán trest smrti apod.

Druhý oddíl se věnuje politickým právům, která v ěl. 17 zaručují svobodu projevu a právo na informace, v ěl. 18 právo petiční, v ěl. 19 právo shromažďovací apod.

Hlava třetí je pojmenována Práva národnostních a etnických menšin. V ěl. 24 garantuje právo nebýt diskriminován na základě příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině.

Hlava čtvrtá nese název Hospodářská, sociální a kulturní práva. Zaručuje např. v ěl. 26 odst. 1) právo na svobodnou volbu povolání a právo podnikat, v ěl. 26 odst. 3) právo na práci a s tím spojené hmotné zabezpečení občana, v ěl. 27 právo svobodně se sdružovat, v ěl. 30 odst. 1) právo občanů na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele, v ěl. 31 právo na ochranu zdraví, v ěl. 33 právo na vzdělání apod.

Název hlavy páté zní Právo na soudní a jinou právní ochranu. V této hlavě je především popsáno v ěl. 36 odst. 1) tzv. právo na spravedlivý proces a na soudní přezkum. Velmi důležité je vyjádření v ěl. 39 tzv. zásady presumpce nevinu a zásady – „není trestného činu bez zákona“.⁸⁰

Hlava šestá, Ustanovení společná, v ěl. 41 výslovně stanovuje, že práv taxativně uvedených v tomto článku se lze domáhat jen v mezích zákona.

⁷⁹ Knapp, V. Každý je způsobilý mít práva (je každý k tomu způsobilý?). Právník, 1994, ě. 2, s. 101

⁸⁰ „nullum crimen sine lege a nulla poena sine lege“.

4.3 Ústavněprávní integrace

Ústava České republiky je ústavou demokratickou, která pochopitelně reflektuje všeobecnou platnost norem jak mezinárodního práva, tak po vstupu⁸¹ České republiky do Evropské unie, i práva evropského. Je tedy velmi podstatné zmínit **význam fenoménu tzv. ústavněprávní integrace** uznaných lidských a občanských práv do právního řádu České republiky.

Mezinárodní smlouvy a jiné dokumenty dotýkající se LPS, které byly ratifikovány, považujeme za součást ústavního pořádku ČR, na základě toho jsou plnohodnotnou součástí vnitrostátního právního řádu České republiky.

Vztah vnitrostátního práva České republiky a práva mezinárodního byl a je v Ústavě České republiky specifikován především v čl. 10 Ústavy, který stanoví, že *„vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; v případě stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než-li zákon sám, přednostně se použije mezinárodní smlouva.“*⁸²

Ústava ČR byla pětkrát novelizována, a to ústavními zákony č. 347/1997 Sb., č. 300/2000 Sb., č. 395/2001 Sb., č. 448/2001 Sb. a č. 515/2002 Sb, z nichž nejvýznamější změny přinesla tzv. Euronovela.

4.4 Euronovela

Přijetím tzv. euronovely Ústavy byla ústavně vyřešena otázka vnitrostátní závaznosti mezinárodních smluv, které se po ratifikaci stávají dle Ústavy ČR součástí právního řádu České republiky.

⁸¹ 1.5.2004

⁸² Čl. 10 Ústavy ČR

V době před přijetím Euronovely jsme mohli v České republice pozorovat jistým způsobem nejasné postavení mezinárodních smluv obecně v českém právním řádu⁸³.

4.4.1 Euronovela v kontextu mezinárodního a vnitrostátního práva

Euronovela⁸⁴ přinesla velmi důležitou změnu v Ústavě týkající se vzájemného vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva. Autonomie České republiky zůstala zachována, byl však nalezen jistý *modus vivendi*⁸⁵ mezinárodního a vnitrostátního práva, který umožňuje jejich koexistenci.

Velmi důležitým fenoménem dnešní doby je přejímání mezinárodněprávních závazků do práva vnitrostátního, což se týká většiny evropských států. LUKÁŠEK (2001)⁸⁶ uvádí, že v některých zemích, jako např. v Nizozemsku, můžeme dokonce pozorovat tendenci, kdy mezinárodním smlouvám je přiznávána až nadústavní právní síla, dále např. v Rakousku můžeme pozorovat jistý dualismus, kdy mezinárodní smlouvy mají ústavně právní charakter. Další poměrně značně zastoupenou skupinou, do které patří např. Francie, Řecko, Belgie, Lucembursko, Švýcarsko a v současné době i Polsko, jsou země, které pokládají mezinárodní smlouvy za pramen právních norem tzv. nadzákonné právní síly. Pokud se nad problémem dále zamyslíme, můžeme vytvořit další skupinu zemí, jako je např. Německo, Maďarsko, již zmíněné Rakousko, Itálie popř. Velká Británie, kde problém koexistence mezinárodního práva s vnitrostátním řeší tak, že mezinárodní smlouvy přejímají formou zákonů, které mají v jejich vnitrostátních zákonodárstvích prioritní postavení.

Původně byla čl. 10 Ústavy (přijetím Euronovely) řešena otázka vztahu vnitrostátního práva vzhledem k mezinárodním smlouvám o lidských právech a svobodách, které jsou důležitým pramenem práva v oblasti otázky ochrany lidských práv a svobod.

⁸³Srov. LUKÁŠEK, Libor. „Euronovela Ústavy je dalším pokusem o narovnání nedůstojného postavení mezinárodního práva v českém právním prostředí“. Právní rozhledy, roč. 9., Praha: C.H.Beck. 2001. ISSN 1210-6410, s. 437 – 439

⁸⁴ byla přijata dne 18.10.2001 a účinnosti nabyla 1.6.2002

⁸⁵ z lat. způsob soužití

⁸⁶ Srov. LUKÁŠEK, Libor. „Euronovela Ústavy je dalším pokusem o narovnání nedůstojného postavení mezinárodního práva v českém právním prostředí“. Právní rozhledy, roč. 9. , . Praha: C.H.Beck. 2001. ISSN 1210-6410, s. 437 – 439

„Ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána, jsou bezprostředně závazné a mají přednost před zákonem“⁸⁷.

Ve smyslu čl. 10 Ústavy mají ratifikované mezinárodní smlouvy tzv. aplikační přednost před zákonem. Nyní se ustanovení čl. 10 Ústavy vztahuje na všechny mezinárodní smlouvy bez rozdílu. Jedná se o tzv. generální recepční normu, která obecně inkorporuje mezinárodní smlouvy do českého právního řádu⁸⁸.

„Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.“⁸⁹

Základní principy, které Euronovela přinesla jsou podle LUKÁŠKA (2001)⁹⁰ založeny na následujících fundamentálních stavebních kamenech:

Ve smyslu čl. 1 Ústavy odst. 2) *„Česká republika dodržuje závazky, které pro ni vyplývají z mezinárodního práva“.*

Jak bylo již uvedeno výše základní změnu, kterou tzv. Euronovela přinesla do právního řádu České republiky je, že na jejím základě byl rozšířen okruh mezinárodních smluv, které se staly pro Českou republiku závazné a které tedy mají jak je výše uvedeno aplikační přednost před zákonem. V čl. 49 Ústavy je dále nově vymezen okruh mezinárodních smluv, k jejichž ratifikaci je vyžadován souhlas obou komor Parlamentu. Jedná se především o mezinárodní smlouvy o ochraně lidských práv a základních svobod, tedy o mezinárodní smlouvy, které nestanoví pouze závazky státu, ale i práva a povinnosti jednotlivců. Dále se jedná např. o smlouvy spojenecké; mírové a jiné typy politických smluv jako např. o smlouvy, na jejichž základě vzniklo České republice členství v mezinárodní organizacích; hospodářské mezinárodní smlouvy všeobecné povahy a v neposlední řadě dohody, které zasahují do výsostného a ústavního pořádku České republiky

⁸⁷ Cit. čl. 10 Ústavy před přijetím tzv. Euronovely

⁸⁸ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. Praha: C.H.Beck, 2003. ISBN 80-7170-398-1, s. 126

⁸⁹ Cit. čl. 10 Ústavy

⁹⁰ Srov. LUKÁŠEK, Libor. *„Euronovela Ústavy je dalším pokusem o narovnání nedůstojného postavení mezinárodního práva v českém právním prostředí“*. Právní rozhledy, roč. 9. , . Praha: C.H.Beck. 2001. ISSN 1210-6410, s. 437 – 439

Na základě Euronovely, která mimo jiné v Ústavě zavedla čl. 10a a 10b byl položen ústavněprávní základ pro vstup ČR do ES⁹¹, jelikož EU neměla až do přijetí Lisabonské smlouvy právní subjektivitu, to jak v mezinárodním, tak ve vnitrostátním, ani v komunitárním právu.

4.5 Lisabonská smlouva

Lisabonská smlouva nahradila doposud existující zakládající smlouvu ES (Smlouvu o založení ES⁹²). Hlavním významem smlouvy o fungování EU, nebo-li tzv. Lisabonské smlouvy, je že je jí posilována tzv. demokratická legitimita Evropské Unie a upevněny její základní hodnoty⁹³.

„Unie je založena na hodnotách úcty k lidské důstojnosti, demokracie, rovnosti, právního státu a dodržování lidských práv, včetně práv příslušníků menšin. Tyto hodnoty jsou společné členským státům ve společnosti vyznačující se pluralismem, nepřipustností diskriminace, tolerancí, spravedlností, solidaritou a rovností žen a mužů.“⁹⁴

Smlouva byla ratifikována všemi členskými státy EU⁹⁵ v souladu s ústavním pořádkem každé členské země a vstoupila v platnost 1.1.2009. Česká republika ji ratifikovala na základě udělené výjimky viz. kapitola Charta lidských práv EU.

⁹¹ resp. pro přistoupení ČR ke Smlouvě o ES, které jsou součástí tzv. prvního pilíře ES

⁹² přijata 25. 3. 1957

⁹³ http://europa.eu/lisbon_treaty/take/index_cs.htm

⁹⁴ Cit. hlava I. čl. I-2 Lisabonské smlouvy

⁹⁵ Belgie, Bulharsko, Česká republika, Dánsko, Estonsko, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Kypr, Litva, Lotyšsko, Lucembursko, Maďarsko, Malta, Německo, Nizozemsko, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Rumunsko, Řecko, Slovensko, Slovinsko, Španělsko, Švédsko, Velká Británie (srov. Preambule Lisabonské smlouvy)

Mezi jeden z hlavních cílů Lisabonské smlouvy patří⁹⁷ zakotvení Listiny základních práv EU. Listina základních práv zajišťuje v rámci EU a jejích členských států prevenci proti sociálnímu vyloučení a diskriminaci, podporuje sociální spravedlnost a ochranu, rovnost žen a mužů, mezigenerační solidaritu a ochranu práv dítěte. Dále podporuje hospodářskou, sociální, územní soudržnost a solidaritu mezi členskými státy⁹⁸. Jsou posíleny demokratické hodnoty EU⁹⁹, politické, hospodářské a sociální svobody občanů členských států EU, tedy občanů EU. Listina ve svých 6ti hlavách stanovuje základní práva, kterými jsou důstojnost, svobody, rovnost, solidarita, občanská práva a soudnictví. Katalog práv rozšiřuje o ta, která nejsou uvedena v Evropské úmluvě o lidských právech, jako je např. právo v oblasti ochrany údajů a bioetiky či právo na řádnou správu apod.

Významnou skutečností je, že přijetím Lisabonské smlouvy bylo EU umožněno přistoupit k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod¹⁰⁰,

⁹⁶[http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Member_States_of_the_European_Union_\(polar_stereographic_projection\).CS.svg](http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Member_States_of_the_European_Union_(polar_stereographic_projection).CS.svg)
⁹⁷http://europa.eu/lisbon_treaty/glance/index_cs.htm

⁹⁸ Srov. hlava I. Čl. I-3 Lisabonské smlouvy

⁹⁹ lidská důstojnost, svoboda, demokracie, rovnost, právní stát a dodržování lidských práv (srov. http://europa.eu/lisbon_treaty/glance/rights_values/index_cs.htm)

¹⁰⁰ Srov. hlava II.čl. I-9 odst 2) Lisabonské smlouvy

základní práva ve smyslu Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a svobod tvoří tzv. obecné zásady práva EU.¹⁰¹

¹⁰¹ Srov. hlava II. čl. I-9 odst. 3) Lisabonské smlouvy

5. Historický vývoj ochrany lidských práv

5.1 Historické kořeny lidských práv

Svobody, privilegia a práva náležející jednotlivcům nebo skupinám lidí existovaly i ve starších společnostech¹⁰². Již od dob daleké historie proti sobě stála moc veřejná a jednotlivec, občan daného společenského uskupení v dané době. Hlavním cílem moci veřejné bylo podřít si danou společnost, naopak jednotlivec, občan, se od pradávna snažil zachovat si co možná největší autonomii vzhledem k moci veřejné. Právě ono vymezování prostoru považujeme za počátky přiznávání základních lidských práv a svobod.¹⁰³ Lidská a občanská práva jako katalog, systém a součást ústav jednotlivých států byla prosazena až v průběhu moderních revolucí ve Francii a Spojených státech amerických na konci 18. století¹⁰⁴. Průlomovým obdobím v oblasti lidských práv bylo až 20. století, kdy se otázka lidských práv stala věcí „veřejnou“, tedy přestalo se na problém nahlížet z národního úhlu pohledu a začal se zohledňovat aspekt mezinárodního práva a mezinárodních společenství. Jednou z příčin nepochybně bylo, že se jednalo o období průběhu dvou světových válek, které můžeme považovat nejen za období represe a utlačování lidu na celém světě, ale především za období, kdy existence pojmu „lidských práv“ byla zcela umlčena, a v reakci na to v druhé polovině 20. století naopak masivně rozšířena. Veškeré činy a zločiny páchané na lidech v době obou světových válek byly společností velmi kritizovány, což mělo za následek kladení většího důrazu na oblast ochrany lidských práv. V této době docházelo především k prosazování mezinárodní ochrany práv menšin, postavení žen a dětí apod.¹⁰⁵ Následkem světových událostí si jednotlivé státy začaly uvědomovat, že respektování lidských práv má velmi úzkou spojitost se zajištěním mezinárodního míru a bezpečnosti, neboť z historických zkušeností vyplývalo, že státy, které porušují lidská práva, jsou velmi často

¹⁰² Cit. HANUŠ, Jiří. *Lidská práva. Nárok na obecnou platnost a kulturní diference*. Brno: CDK, 2001. ISBN 80-85959-86-0, s.8

¹⁰³ KOL. AUTORŮ PF UK. *Občanská a lidská práva*. Praha: ALEKO, 1991. ISBN 80-8534128-X, s. 43-44

¹⁰⁴ Srov. HANUŠ, Jiří. 2001. Opak. cit. tamtéž

¹⁰⁵ SUDRE, Frédéric. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1485-7, s. 29-32

agresory konfliktů.¹⁰⁶ Nové pojetí chápání lidských práv se pak začalo rozvíjet až v druhé polovině 70. let 20. stol.

5.1.1 Filosofie a lidská práva

Základy pro existenci a výklad lidských práv, která jsou chápána jako určitý respekt jednotlivce k lidskému životu jako takovému, můžeme nalézt ve většině světových náboženství a filosofí. Historické kořeny lidsko-právní problematiky můžeme pozorovat již v době Antiky, kdy téma geneze lidských práv bylo vděčným filozofickým námětem jak ve svém morálním, tak právním aspektu¹⁰⁷.

A. ŘECKÁ FILOSOFIE

Ve vrcholném údobí řecké filosofie, tedy na přelomu 5. a 6 stol. př. n. l., došlo ve filozofickém myšlení díky tzv. SOFISTŮM¹⁰⁸, k velké změně. A sice sofisté byli prvními v řecké filosofii, kteří v plném rozsahu odvrátili pohled od přírody a zcela se zaměřili na člověka¹⁰⁹. Jak Platón, tak Aristoteles se zabývali problematikou státu. PLATÓN se ve svém díle *Politeá* (Ústava) zabývá jednak problematikou jednotlivce ve společnosti, ale také společností jako takovou. Platón jak u jednotlivce, tak u společnosti jako celku, klade důraz na správné jednání, zdatnost (ctnost), mravnost a spravedlnost a na základě toho vytváří teorii ideálního státu, ve kterém by měla být spojena lidská žádostivost s vůlí, rozumem a spravedlností. Platón svými myšlenkami velmi významným způsobem ovlivnil další filozofické směry¹¹⁰. **Díky Platónové teorii o státu můžeme hovořit o prvopočátcích tvorby politických práv.**

Jeho žákem a následně i jeho velkým odpůrcem byl ARISTOTELES. Aristoteles ve své *Etice Nikomachově* tvrdil, že člověk je tzv. *zoon politikon*, tedy živá bytost společenská (politická). Podle Aristotela teprve ve státě člověk dosáhne stavu tzv.

¹⁰⁶Srov. POTOČNÝ, Miroslav; ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné – Zvláštní část* Praha: C.H.Beck, 2006. ISBN 80-7179-536-4, s. 93

¹⁰⁷ Srov. ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva: globalizace-bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-103-8, s. 207

¹⁰⁸ „učitelé moudrosti“ – starořeční učitelé a filozofové působící v 5. a 4. stol. př. n.l.

¹⁰⁹ Srov. STÖRIG, Hans, Joachim. *Malé dějiny filosofie*. Kostelní Vydří, 2000. ISBN 80-7192-500-2, s. 109 a násl.

¹¹⁰ STÖRIG, Hans, Joachim. *Malé dějiny filosofie*. Kostelní Vydří, 2000. ISBN 80-7192-500-2, s. 116 a násl.

*autarkie*¹¹¹. Toto tvrzení bylo převratné v tom, že Aristoteles zastával názor, že člověk potřebuje společnost k tomu, aby mohl přežít, zdokonalit svůj život a žít dobře.¹¹² Považoval člověka za nedílnou součást společnosti a tedy sdílel názor, že by se měl podílet na jejím chodu¹¹³. Podle Aristotela existuje přirozený morální řád, který je základem všech racionálních systémů spravedlnosti. Aristoteles rozlišoval tzv. přirozenou a zákonnou spravedlnost, kdy přirozené bylo podle něj to, co má všude stejnou platnost. Jak u Platóna, tak Aristotela můžeme vysledovat tendenci posilování individua a to především na základě uznávání tzv. **lidských zdatností** (ctností), které jednotlivce ve vztahu k veřejné moci povyšovaly na lepší pozici¹¹⁴.

B. FILOSOFIE STŘEDOVĚKU A NOVOVĚKU

I. Patristika

*„Křesťanství pojímá Boha jako všemohoucího stvořitele, který svou vůlí stvořil svět z ničeho.“*¹¹⁵

Křesťanská filosofie vycházela z toho, že vše na světě kromě Boha je stvořeno a dle tohoto je tedy člověk považován na „tvora“. Křesťanská filosofie se odklání od Stoiků, kteří se snažili hledat smysl a cíl lidského života a naopak se snaží hledat vztah k mimosvětskému životu, transcendentnímu Bohu. Významným představitelem období patristiky je AUGUSTIN (4. stol. n. l), který zastával z počátku názory skeptiků, posléze se značně inspiroval učením Platóna a nakonec se stal zastáncem křesťanství. Dílem značného celosvětového významu se stal spis *„O obci Boží“*, kde Augustin polemizuje o společnosti, o existenci obce pozemské a obci Boží, která je ztělesněna v Kristově církvi. Významnou myšlenkou této doby

¹¹¹ soběstačnosti

¹¹² Srov. ANZENBACHER. Arno. *Úvod do filosofie*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-804-X, s. 254

¹¹³ STÖRIG, Hans, Joachim. 2000. Opak. cit. s. 132 a násl.

¹¹⁴ Počátky vývoje lidsko-právní problematiky můžeme sledovat i v dalších filosofických školách jako např. u Epikurejců, těch kteří usilovali o pohodlný a požitkářský život, Stoiků (SENECA, CICERO) tzv. pochybovačů, kteří šířili názor o existenci tzv. univerzální morálky, Novoplatóniků (PLOTÍNOS), kteří byli věrnými žáky Platóna apod.

¹¹⁵ STÖRIG, Hans, Joachim. 2000. Opak. cit. s. 163 a násl.

je, že **byla uznávána rovnost všech lidí** (tzv. postulát rovnosti), neboť všichni byli stvořeni Bohem, jsou tedy dětmi Otce nebeského¹¹⁶.

II. Scholastika

V době scholastiky se do středu zájmu dostává Aristoteles. Doslova můžeme říci, že v této době Aristoteles ovládl svět a to proto, že došlo ke zveřejnění celého jeho díla. Významnými představiteli byl především ALBERT VELIKÝ (12.stol.) a TOMÁŠ AKVINSKÝ(13.stol.). Oba soustředili svůj zájem na tzv. svět jevů. V dalším učení se uvedení představitelé rozchází. Albert Veliký se orientuje na otázky světa smyslového a Tomáš Akvinský se obrací ke světu mravnímu, v čemž významným způsobem navazuje na Aristotela a Augustina. Tomáš Akvinský se zabývá otázkou člověka ve společnosti a státu a jeho účastí na veřejné správě. Stejně jako pro Aristotela, tak i pro Tomáše Akvinského je člověk „*zoon politikon*.“ (tvor společenský)

„Není možné, aby člověk byl dobrý, jestliže by neměl správný vztah ke společnému dobru.“; „Čím více se ctnost vztahuje ke společnému dobru, tím je vyšší.“¹¹⁷

Dle Tomáše Akvinského skutečnost, že člověk je tvorem společenským, zakládá požadavek na existenci státního zřízení. Vzhledem ke skutečnosti, že lidská přirozenost, která byla stvořena Bohem, vyžaduje existenci státu, je nutné, aby existovala společenská autorita. Jak sám Tomáš Akvinský tvrdil, že „*posláním mudrce je vytvářet řád*“¹¹⁸, tak i činil¹¹⁹.

Hlavní význam křesťanství se promítá do rozvoje sociálních práv jednotlivce, do rozvoje solidarity a na přelomu 19. a 20. století také do vzniku sociálního státu.

¹¹⁶ STÖRIG, Hans, Joachim. 2000. Opak. cit. s. 171 a násl.

¹¹⁷ Cit. STÖRIG, Hans, Joachim. 2000. Opak. cit. s. 199 (In AKVINSKÝ, Tomáš. Summa theologica)

¹¹⁸ Cit. STÖRIG, Hans, Joachim. 2000. Opak. cit. s. 200

¹¹⁹ STÖRIG, Hans, Joachim. 2000. Opak. cit. s. 190 a násl.

III. Osvícenství

Osvícenství (18.stol.) nazýváme také jako *tzv. „vládu rozumu“*. Jedná se o programové emancipačně-pedagogické filosofické hnutí¹²⁰, které vyrůstá z renesance a humanismu. Je založeno na konsekventním rozvinutí myšlenky individuace, subjektivizace, autonomizace člověka a na instrumentalizaci rozumu podle změn účelů, které chtějí být odvozeny z člověka samého a z jeho potřeb. Toto období charakterizuje myšlení doby, která souvisí s pojetím *tzv. „přirozeného světla rozumu“*. Tedy úkolem rozumu je prosvětlovat tmu, která je způsobena naší nevědomostí. V této době vznikla teorie *společenské smlouvy*, která je považována za důležitý **zdroj myšlenky lidských práv**. Touto politologickou myšlenkou se zabývali např. JOHN LOCKE, THOMAS HOBBS a také JEAN JACQUES ROSSEAU.

Na základě společenské smlouvy mezi sebou **lidé svobodní a si rovní** uzavírají smlouvu o sdružení, a na jejímž základě se podřizují vládci „suverénovi“¹²¹.

Ve smyslu *„Společenské smlouvy“* ztrácí člověk svou přirozenou svobodu, ale oproti tomu získává **svobodu občanskou** spolu s **vlastnickým právem** na vše co má. V této době tedy již byla **osoba** pojata jako **subjekt lidských práv**. Toto je ve vývoji lidských práv převratnou změnou¹²².

JOHN LOCKE píše: *„Abychom správně porozuměli politické moci a odvodili ji z jejího původu, musíme uvážit, v jakém vztahu všichni lidé jsou od přirozenosti. Je to stav dokonalé svobody řídit svá jednání a nakládat se svým majetkem a se svými osobami, jak považují za vhodné, aniž žádají o povolení nebo závisí na vůli kohokoli jiného. Je to také stav rovnosti...:Není nic zřejmější než že tvorové téhož druhu a téhož stupně, bez rozdílu zrození ke všem výhodám přírody a užívání týchž*

¹²⁰ KOL. AUTORŮ: *Filosofický slovník*. 2. rozšířené vydání. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, ISBN 80 – 7182 – 064 – 4, str. 302

¹²¹ Tento model považujeme za základ teorie dělby moci, která byla rozpracována CHARLESEM-LOUISEM MONTESQUIEM.¹²¹ „není svobody, jestliže táž osoba nebo týž úřad spojuje ve svých rukou moc zákonodárnou a moc výkonnou, ... není svobody, jestliže není moc soudní oddělena od moci zákonodárné a výkonné.“ (srov. MONTESQUIEU, Charles - Louis. *O duchu zákonů*, Praha: V. Linhart, 1947.)

¹²² Srov. ANZENBACHER. Arno. *Úvod do filosofie*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-804-X, s. 254

schopností, mají být také mezi sebou rovni bez podřízení nebo podrobení ...“
¹²³(Druhé pojednání o vládě, §4)

John Lock¹²⁴ byl také významným zastáncem **přirozenoprávní teorie**, v které jak je již výše uvedeno bylo poukázáno na existenci základních lidských práv a spolu s tím byl vysloven i apel na jejich dodržování.

JOHN LOCKE prohlásil: „každý má právo na život a na osobní svobodu“¹²⁵, dále zmínil skutečnost, že užívání majetku každého jednotlivce není možné oddělit od člověka jako lidské bytosti a je tudíž nutné, aby uvedená práva byla respektována a to nejen společností jako takovou, ale především státem, jako jejich garantem. Tímto vyjádřil podstatu *práva majetkového*.

Osvícenství vypracovalo terminologii v lidsko-právní oblasti.

IV. Revoluční vývoj v Evropě

19. století je charakteristické vznikem **nových politických proudů**, které se snažily poukázat na důležitost problematiky otázky lidských práv. V této době hovoříme o tzv. požadavku na sociálně spravedlivý stát, docházelo tedy k značné aktivitě v oblasti zákonodárství.

Ústředním problémem otázky lidských práv je skutečnost, že přestože došlo v minulosti k jejich četným proklamacím, ne vždy byla dodržována.

5.1.2 Koncepce svobodného občana

Koncepce svobodného občana vzniká v návaznosti na tzv. renesanční individualismus v protikladu k poddanému.¹²⁶

¹²³ Cit. ANZENBACHER. Arno. *Úvod do filosofie*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-804-X, s. 254

¹²⁴ svou politickou filosofií hájil přirozenou svobodu a rovnost lidí

¹²⁵ KOL. AUTORŮ. *Filosofický slovník*. 2. vyd. Olomouc: OLOMOUC, 2002. ISBN 80-7182-064-4, s. 240

¹²⁶ Srov. BLAHOŽ, Josef. „*Úvaha o podstatě lidských a občanských práv*“. Právník. Teoretický časopis pro otázky státu a práva, č. 9/1998, s. 878

Svobodný občan je oproti poddanému vybaven ve smyslu této koncepce zvláštními právy, která mají následující charakter:

- a) **práva jsou univerzální**, tzn. netýkají se jen někoho, nýbrž se týkají všech, bez ohledu na národnost či příslušnost ke třídě či stavu. Tato univerzálnost je založena na lidské přirozenosti.
- b) **práva jdou individuální**, tzn. že jejich nositelem je pouze jednatel, jedinec,
- c) **lidská práva jsou vrozená**, existovala tedy dříve než státní zřízení
- d) **lidská práva zakládají nároky vůči státu**, tzn. že občan vyžaduje, aby stát respektoval osobní svobody každého jednotlivce (zasahovat do nich může jen na základě zákona)

5.2 Historické lidsko-právní dokumenty

5.2.1 Magna Charta Libertatum

Jedním z prvních významných lidsko-právních dokumentů byla **Magna Charta Libertatum**¹²⁷, která byla sepsána roku 1215 v reakci na úpadek královské moci v Anglii za panování Jana Bezzemka (anglického krále z rodu Plantagentů, který vládl v letech 1199 – 1216).

Magna Charta Libertatum ve svých 63 člancích, které se týkají především materiálních zájmů jednotlivých sociálních vrstev, politického zřízení a postavení státního aparátu v zemi, upravuje např. *právo zadržet svobodného člověka*, *právo zbavit ho majetku*, *zákaz vypovězení ze země* apod.. Velmi zajímavým z hlediska lidských práv je např. čl. 39, který říká:

„No free man shall be seized or imprisoned, or stripped of his rights or possessions, or outlawed or exiled, or deprived of his standing in any other way, nor will we proceed with force a

¹²⁷ Velká listina práv a svobod

gainst him, or send others to do so, except by the lawful judgement of his equals or by the law of the land.“^{128 129}

Dalšími významnými anglickými právními dokumenty, které již měly dosah pro každého jednotlivce, se staly např. **Petition of Rights**¹³⁰, z roku 1628, **Habeas Corpus Act**¹³¹ z roku 1679 a **Bill of Rights**¹³² z roku 1689.

Petition of Rights, která byla anglickým parlamentem podána králi Karlu I., v které byl požadován návrat původních práv a svobod. Obsahovala např. práva a svobody týkající se ustanovení *o právu petičním, o svobodných volbách, o soudních zárukách* a další. Habeas Corpus Act obsahoval určité záruky *osobní svobody*, jako např. *presumpci nevin*¹³³ při vyšetřování trestných činů.

Za skutečný zdroj lidských práv v moderním pojetí je považována tzv. **Declaration of independence**¹³⁴ z roku 1776, která převzala své hlavní myšlenky z tzv. Virginská deklarace z 12. června 1776.

5.2.2 Declaration of independence

Tato Deklarace nezávislosti USA znamenala ve vývoji základních práv a svobod velký zlom. Nalezneme v ní jeden z prvních ucelených katalogů lidských práv, jež se stát zavazuje garantovat. Dle Deklarace se „*všichni lidé rodí svobodní a rovní v důstojnosti i v právech*“, člověk tedy disponuje tzv. **nezadatelným právem vzepřít se porušování svých práv**. Ve smyslu tohoto prohlášení by měl stát usilovat o zajišťování obecného blaha a měl by zajišťovat bezpečnost svých občanů. Toto prohlášení výslovně deklaruje, že veřejné funkce nesmějí být obsazovány na základě dědictví, dále zdůrazňuje, že **nikdo nemůže být zbaven svobody jinak, než na základě zákona** příp. rozhodnutí soudu. Deklarace obsahuje např.

¹²⁸ http://www.bl.uk/treasures/magnacarta/translation/mc_trans.html

¹²⁹ „*Nechť žádný svobodný člověk není zatčen, uvězněn, ani vypuzen z državy, nebo prohlášen za psance, nebo poslán do vyhnanství, nebo nějakým způsobem ničen, ani na něho nepůjdeme, ani na něho nepošleme, leč po zákonném soudu osob jemu rovných či podle zákona země.*“

¹³⁰ „prosba o právo“ příp. žádost za práva

¹³¹ zákon o osobní nedotknutelnosti

¹³² Listina práv

¹³³ princip, podle kterého je na účastníka trestně – právního řízení nahlíženo jako na nevinného, dokud není pravomocně odsouzen

¹³⁴ Deklarace nezávislosti USA

ustanovení o svobodě tisku, o svobodě vyznání, také klade důraz na princip presumpce nevinny apod.

5.2.3 Ústava Spojených států amerických

Neméně důležitým dokumentem v oblasti lidských práv je **federální Ústava Spojených států** ze 17. září roku 1787. Ústava Spojených států je považována za první významnou ústavu demokratického státu¹³⁵. Významným na této ústavě je, že obsahuje celou řadu velmi důležitých demokratických prvků, je založena na dvou odlišných proudech přirozenoprávní teorie, na anglickém¹³⁶ a na francouzském^{137, 138}. Ve smyslu čl. 5¹³⁹ byla tato ústava v roce 1791 doplněna o deset doplňujících článků o tzv. **Bill of rights**¹⁴⁰, které upravovaly např. ve čl. 2. právo lidu držet a nosit zbraň; ve čl. 4 právo národa na ochranu domovní a osobní svobody; čl. 6 upravoval právo obžalovaného v trestním procesu na veřejné přelíčení; ve čl. 8 jsou zakázány kruté tresty a nadměrné pokuty apod.

Dokument podobného charakteru můžeme nalézt i ve Francii, kde revoluce vyústila v přijetí **Déclaration des droits de l'homme et du citoyen** ze dne 26. srpna 1789.¹⁴¹

5.2.4 Déclaration des droits de l'homme et du citoyen

Déclaration des droits de l'homme et du citoyen neboli Prohlášení práv člověka a občana bylo přijato především následkem Velké Francouzské revoluce, během které lid začal sám usilovat o dodržování lidských práv ve Francii, která byla v průběhu revoluce zcela zásadně porušována. Tato Deklarace, byla založena především na přirozenosti, nezcižitelnosti a posvátnosti práv člověka. Ve svých v 17ti člancích vyhlásila, že lidé se rodí a zůstávají svobodní a rovnoprávní a že cílem každého

¹³⁵ Ústava Spojených států Amerických ze dne 17. září 1787. Praha: Reflex, 1990. ISBN 80-155-000-1, s. 5

¹³⁶ Zvýrazňovaly prvky evoluční a stabilizační.

¹³⁷ Kladly důraz na revoluční vzmach a zdůrazňovaly suverenitu lidu.

¹³⁸ Ústava Spojených států Amerických ze dne 17. září 1787. Praha: Reflex, 1990. ISBN 80-155-000-1, s. 5

¹³⁹ Cit. čl. 5 Ústavy Spojených států amerických „*dodatky k ústavě mohou navrhnout...*“

¹⁴⁰ Pochopitelně se jedná o jiný dokument než Listina práv z roku 1689, z Velké Británie.

¹⁴¹ FILIP, Jan; SVATOŇ, Jan; ZIMEK, Josef. *Základy státovědy*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-3023-2, s. 130-135

společenského zřízení musí být **zachování přirozených a nepromlčitelných¹⁴² lidských práv** (princip jusnaturalismu)¹⁴³.

Jak Declaration of independence, tak Prohlášení práv člověka a občana bylo inspirováno představami a myšlenkami osvícenských filosofů.

5.2.5 Všeobecná deklarace lidských práv

„U vědomí toho, že uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezcizitelných práv členů lidské rodiny je základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě...“¹⁴⁴

Na rozvoji oblasti lidských práv se významně podílela Organizace spojených národů. Vytvořila ucelený soubor právních norem na ochranu lidských práv, který má univerzální a mezinárodně uznávaný charakter. Vytvořila kodex, který je platný pro všechny národy a pro každého občana. VDLP byla přijata na Valném shromáždění OSN dne 10. prosince 1948. **Tento dokument můžeme považovat za nejrozšířenější lidsko-právní dokument na světě.** Zdůrazňuje hodnotu každého jednotlivce spolu s tím, že hodnota každého člověka si je rovna.

Deklarace obsahuje katalog práv a svobod každého člověka, bez ohledu na jeho rasu, barvu pleti, pohlaví, jazyk, náboženství, politické nebo jiné přesvědčení, národnost, sociální nebo rodinný původ, majetek apod. Deklarace stanovuje, že vlády států, které ji přijaly se zavazují zajišťovat určitá práva nejen pro své občany, ale také pro občany z jiných států. **Všeobecná deklarace lidských práv se stala mezinárodním standardem pro lidská práva.**

5.2.6 Mezinárodní smlouvy o základních lidských právech

Tzv. Euronovelou, jak jsem již uvedla výše, byly zrušeny speciální ústavní kategorie smluv o lidských právech ve smyslu čl. 10 Ústavy. Takové smlouvy byly potvrzeny jako součást ústavního pořádku České republiky a to nálezem Ústavního soudu č. 36/01¹⁴⁵.

¹⁴² lidská práva jsou trvale vymahatelná

¹⁴³ směr právního myšlení, který upřednostňuje právo přirozené před právem pozitivním (platným)

¹⁴⁴ Cit. Úvod VDLP

¹⁴⁵ tento nálezn byl publikován pod č. 403/2002 Sb.

5.2.6.1 Úmluva o ochraně lidských práv a svobod

Základním pilířem dodržování lidských práv v rámci Evropy se stala Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, která byla přijata a vyhlášena Radou Evropy v roce 1950, účinná byla až od 3.9.1953. Tento dokument má platnost mezinárodní smlouvy, kterou Česká republika ratifikovala¹⁴⁶, je tedy ČR závazná. Na základě této skutečnosti mají občané České republiky možnost, obrátit se v záležitostech lidsko-právního charakteru na Evropský soud pro lidská práva¹⁴⁷.

5.2.6.2 Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech¹⁴⁸

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech byl otevřen k podpisu dne 19. 12. 1966 v New Yorku. Federální shromáždění ČSSR ho dne 11. 11. 1975 ratifikovalo. Tento pakt vstoupil v platnost na základě svého čl. 27 dne 3. 1 1976, pro ČSSR byl pak účinný až od 23. 3. 1976.

V úvodu tohoto Paktu je řečeno: „*Státy, smluvní strany tohoto Paktu, majíce na zřeteli, že podle zásad vyhlášených v Chartě OSN, uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezczitelných práv všech členů lidské rodiny je základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě, uznávajíce, že tato práva se odvozují od přirozené důstojnosti lidské osobnosti, uznávajíce, že podle Všeobecné deklarace lidských práv, ideálu svobodné lidské bytosti, osvobozené od strachu a nouze je možno dosáhnout jen tehdy, jestliže budou vytvořeny takové podmínky, v nichž bude moci každý požívat svých hospodářských, sociálních a kulturních práv, jakož i svých práv občanských a politických, majíce na zřeteli závazek států vyplývající z Charty Organizace spojených národů podporovat všeobecnou úctu k lidským právům a svobodám a k jejich zachování, uvědomujíce si, že jednotlivec, mající povinnosti k druhým a ke společenství, ke kterému přísluší, je povinen usilovat o rozvíjení a dodržování práv uznaných v tomto Paktu, ujednávají tímto, jak dále stanoveno...“*

¹⁴⁶18.03.1992

¹⁴⁷<http://www.echr.coe.int/echr>

¹⁴⁸vyhl. č. 120/1976 Sb.

5.2.6.3 Charta základních práv EU

V průběhu roku 2000 byl vypracován návrh Listiny nebo-li Charty základních práv EU obsahující katalog základních práv EU. Po projednávání v Evropském parlamentu byla Charta v roce 2000 jako nezávazná politická deklarace připojena v prosinci roku 2000 ke Smlouvě z Nice¹⁴⁹.

Na základě Lisabonské smlouvy, která je popsána výše, se Charta stala **součástí** primárního práva EU.

Text preambule vypracoval zvláštní „konvent“ složený z 56ti delegátů z celé Evropy¹⁵⁰.

V první části Preambule Charty základní práv EU je řečeno:

„Uzavřením svazku, který je stále pevnější, evropské národy projevíly vůli sdílet pokojnou budoucnost založenou na společných hodnotách.“

Základním právem, které Charta jmenuje ve čl. 2 odst. 1) je právo na život, které vyslovuje nedotknutelnost lidské osobnosti. Charta přiznává občanům jak právo na svobodu, tak na bezpečnost, dále např. v čl. 8 zaručuje právo na ochranu osobních údajů, v čl. 14 právo na vzdělání, v čl. 15 právo na svobodnou volbu povolání, v čl. 17 právo na vlastnictví apod.

Základní svobody, které Charta zaručuje jsou např. ve smyslu čl. 10 svoboda myšlení, svědomí, náboženského vyznání, čl. 11 svoboda projevu, čl. 12 svoboda shromažďování a sdružování apod.

Charta dále v čl. 2 odst. 2) zapovídá trest smrti na území celé EU, v čl. 21 zakazuje jakoukoliv formu diskriminace apod.

5.2.6.3.1 Česká republika a výjimka z Charty základních práv EU

Česká republika si na zasedání Evropské rady ve dnech 29.-30. října 2009 vyjednala možnost připojit se k tzv. **Protokolu č. 30 o uplatňování Charty základních práv**

¹⁴⁹ Smlouva pozměňující tzv. Maastrichtskou a Římskou smlouvu o ES, byla podepsána 26.2.2001 a vstoupila v platnost dne 1.2.2003

¹⁵⁰ v době přijetí Charty EU předsedal EU bývalý německý prezident Roman Herzog

EU v Polsku a ve Spojeném království. Účelem protokolu je zpřesňovat interpretaci Listiny ve vztahu k vnitrostátním soudům a právním řádům členských zemí¹⁵¹. Hlavním důvodem proč si ČR vyjednala níže uvedenou výjimku byly obavy z možného prolomení Benešových dekretů, následkem čehož by mohlo dojít k masivnímu uplatňování majetkových nároků sudetských Němců, kteří byli na základě výše uvedených dekretů vystěhováni z tehdejšího Československa.

Protokol o uplatňování Listiny základních práv EU v České republice zní:

“Hlavy států či vlád 27 členských států Evropské unie, s ohledem na přání vyjádřené Českou republikou a s respektem k závěrům Evropské rady, se dohodly na následujícím protokolu:

- *čl. 1: protokol č. 30 o uplatňování Listiny základních práv Evropské unie v Polsku a ve Spojeném království se bude vztahovat také na Českou republiku.*
- *čl. 2: název, preambule a operativní část protokolu č. 30 budou upraveny tak, aby odkazovaly na Českou republiku stejně jako odkazují na Polsko a Spojené království.*
- *čl. 3: tento protokol bude připojen ke Smlouvě o Evropské unii a ke Smlouvě o fungování Evropské unie”¹⁵².*

5.3 Právní dokumenty v českých zemích

Vývoj lidsko-právních dokumentů na našem území pochopitelně nemůžeme hodnotit vzhledem k okolnímu světu.

Jedním z prvních významnějších dokumentů, kterým byla uzavřena dohoda mezi státem a církví, je tzv. **Zlatá bula uherského krále Ondřeje II.** z roku 1222¹⁵³, u které se může zdát, že v mnoha směrech připomíná anglickou *Velkou listinu práv a svobod*. Za jejich hlavní společný znak je možné považovat tzv. závěrečnou

¹⁵¹ Srov. <http://www.euroskop.cz/204/sekce/listina-zakladnich-prav-eu/>

¹⁵² http://zpravy.idnes.cz/dokument-ceska-vyjimka-z-listiny-prav-eu-ffh-/prilohy.asp?c=A091030_103904_prilohy_adb

¹⁵³ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 2004. ISBN 80-7201-433-1, s.34

formulaci, z které plyne, že v případě pokud král nedostojí svých závazků, má šlechta právo na ozbrojený odpor proti králi¹⁵⁴.

Dále např. JAN MILÍČ Z KROMĚŘÍŽE byl zastáncem prosazování rovnosti a sice obhajoval svobodu hlásání slova Božího. Z doby husitské, můžeme zmínit **Čtyři pražské artikuly**, které výslovně zaručovaly svobodu hlásání slova Božího. Další osobností byl např. PETR CHELČICKÝ, který hlásal rovnost všech lidí před Bohem.

Nástupem reformace¹⁵⁵ došlo v Evropě k rozpadu jednotné církevní organizace. Svoboda vyznání tak nebyla obecně zaručena ani Basilejských kompaktátech; ani v Norimberském náboženském míru; ani v Augšpurském náboženském míru; ani v České konfesi; ani v Ediktu Nantském.

Až **Majestát Rudolfa II.**¹⁵⁶, z roku 1609, zaručoval náboženskou svobodu a to i poddaným, čímž tedy překonal zásadu „*cuius regio, eius religio*“¹⁵⁷, vyslovenou v Augšpurském náboženském míru. Došlo tedy k uznání jak protestantského, tak českobratrského náboženství.

Dále můžeme zmínit např. **Toleranční patent** Josefa II., z 29.11.1781, který připouštěl existenci protestantských vyznání, čímž značně omezoval monopol katolické církve. Dále došlo k reformě církve jako takové¹⁵⁸.

Ve všech uvedených případech tedy hovoříme o *svobodě náboženského vyznání*.

Svou roli sehrál i JAN ÁMOS KOMENSKÝ, který prosazoval církevní, správní a školskou reformu. Volal po návratu *myšlenkové, náboženské a občanské svobody*.¹⁵⁹

¹⁵⁴ ius resistendi

¹⁵⁵ proces, který probíhal v 16. stol., jeho cílem byla náprava poměrů ve společnosti a návrat ke křesťanství

¹⁵⁶ MALÝ, Karel. 2004. s.113

¹⁵⁷ „jehož region je, jeho náboženství“

¹⁵⁸ MALÝ, Karel. 2004. Opak. cit. s.179

¹⁵⁹ TROJAN, Jakub. *Idea lidských práv v české duchovní tradici*. Praha: OIKOYMENH, 2002. ISBN 80-7298-044-0, , s. 99-182

6. Právní kultura

„Právní kultura tvoří součást celé kultury ve společnosti“¹⁶⁰.

Pojem právní kultura označuje souhrn národních a místních zvláštností v právním myšlení i praxi, které jsou součástí kultury společnosti¹⁶¹.

Podle GERLOCHA (2001)¹⁶² právní kultura jako pojem má dva významy.

- První význam představuje právní kulturu jako součást lidské kultury, která je jedním z ukazatelů vyspělosti lidské civilizace. Míra takovéto právní kultury může být posuzována především podle úrovně tvorby, interpretace a aplikace práva.
- Druhý význam pojmu právní kultura můžeme chápat jako způsob tvorby, interpretace a aplikace právních norem. Jedná se tedy o chápání právního systému jako takového se všemi jeho specifiky, a v důsledku toho i pojetí legality¹⁶³. Tento význam právní kultury je pro nás významný v tom, že díky němu jsou rozlišovány tři **typy právní kultury** a sice: **anglo-americký**, **kontinentální**¹⁶⁴ a **islámský** právní systém.

Jiní autoři¹⁶⁵ islámský typ právní kultury označují jako náboženský příp. tradiční a hovoří i o existenci tzv. socialistického (sovětského) typu právní kultury.

Právní komparatistika se zabývá porovnáváním různých systémů a charakteristikami jejich společných i odlišných znaků.

¹⁶⁰ Cit. KOL. AUTORŮ. *Základy společenských věd. Pro učitele učitelů, studenty pedagogických fakult, pro učitele středních škol a jejich žáky*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2004. ISBN 80-86432-66-1, s. 276

¹⁶¹ Srov. KOL. AUTORŮ. *Základy společenských věd. Pro učitele učitelů, studenty pedagogických fakult, pro učitele středních škol a jejich žáky*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2004. ISBN 80-86432-66-1, s. 277

¹⁶² Srov. GERLOCH, Aleš: *Teorie práva*. 2. vyd. Dobrá Voda: ALEŠ ČENĚK. 2001. ISBN 80-86473-04-X, s. 103

¹⁶³ koncepce právního státu a doktríny *rule of law*

¹⁶⁴ označován i jako evropský

¹⁶⁵ Srov. KOL. AUTORŮ. *Základy společenských věd. Pro učitele učitelů, studenty pedagogických fakult, pro učitele středních škol a jejich žáky*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2004. ISBN 80-86432-66-1, s. 277

6.1 Kontinentální typ právní kultury

Kontinentální typ právní kultury vychází z dědictví antiky (především z helénské, římské a helénistické kultury) a také z křesťanství,

„Starozákonní prorok, řecký filozof a umělec, římský právník a státník stáli u kolébky evropské civilizace.“¹⁶⁶

Nejmarkatnější vliv na kontinentální právní kulturu zanechala nejen římskoprávní tradice, ale i přirozenoprávní teorie. Pokud bychom měli tento typ zařadit z hlediska právní geografie, můžeme říci, že tento typ právní kultury není zastoupen jen v oblasti kontinentální Evropy, ale můžeme jej nalézt v určité modifikované podobě i na ostatních kontinentech, jako je např. *Asie, Afrika, Latinská Amerika* a to především díky kolonizaci, která proběhla na některých územích v době 19. stol., především působením koloniálních mocností jako je Francie, Španělsko, Belgie, Nizozemí a Portugalsko.

Právní systém užívaný v České republice je kontinentální, a pokud bychom jej chtěli blíže specifikovat můžeme ho zařadit do oblasti románsko-germánské¹⁶⁷.

6.2 Angloamerický typ právní kultury

Z pohledu právní geografie můžeme výskyt angloamerické právní kultury zařadit především do oblasti *Velké Británie, Irska, USA, Kanady, Austrálie a Nového Zélandu*. Stejně jako u právního systému kontinentálního, můžeme i v tomto právním systému nalézt modifikované podoby angloamerické právní kultury. Angloamerický právní systém je na rozdíl od právního systému kontinentální Evropy založen především na právu obecném tzv. *Common Law* a na spravedlnosti tzv. *equity*. Angloamerická právní kultura významným způsobem podporuje

¹⁶⁶ Cit. KOL. AUTORŮ. *Základy společenských věd. Pro učitele učitelů, studenty pedagogických fakult, pro učitele středních škol a jejich žáky*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2004. ISBN 80-86432-66-1, s. 278

¹⁶⁷U kontinentálního systému práva rozlišujeme subsystémy jako: románsko-germánský, skandinávský, východoevropský, balkánský a subsystém již zmiňovaných bývalých kolonií (srov. GERLOCH, Aleš: *Teorie práva*. 2. vyd. Dobrá Voda: ALEŠ ČENĚK. 2001. ISBN 80-86473-04-X, s. 104)

existenci *ius naturale*¹⁶⁸, zastává tedy názor tzv. *jurisprudence* (doktrinálního výkladu práva). V rámci angloamerického právního prostředí je kladen důraz na původní obyčejové právo, které je pak dále rozvíjeno pomocí tzv. precedentů¹⁶⁹. Dále je pak dále založeno na principu spravedlnosti, který je vytvářen zvláštními soudy tzv. *Courts of Equity*. Anglický soudce dodnes právo nalézá pro každý jednotlivý případ. Díky tomu můžeme říci, že celý systém je ve své podstatě velmi pružný a umožňuje právní předpisy vykládat a aplikovat v duchu stále se měnících společenských poměrů bez nutné novelizace jednotlivých právních norem.

6.3 Islámský typ právní kultury

Podle GERLOCHA (2001)¹⁷⁰ islámský typ právní kultury je úzce spojen s existencí islámského náboženství. Prolínají se v něm tedy jak pravidla náboženská, etická, tak právní. Šaría označuje tzv. boží právo není totožné s právem islámských zemí, tvoří však jeho část. Vzhledem ke skutečnosti existence značného počtu islámských zemí odlišuje se i váha šarii vzhledem k kodifikovanému právu a to v návaznosti na míru ortodoxnosti té dané země. Značně kladený důraz na šarii je např. v *Íránu*, v *Afgánistánu*, *Saudské Arábii*, *Sjednocených arabských emirátech* apod.

Formálními prameny islámského práva jsou: korán, sunna (výroky o skutcích proroka Muhammada), idžma (právní principy islámského společenství) a kijás (tzn. analogie).

6.4 Kontinentální versus angloamerická právní kultura

Pokud bychom se pokusili v krátkosti shrnout rozdílnosti obou uvedených právních kultur, je v první řadě nutné uvést rozdíl v pramenech práva. V právu kontinentálním je pramenem práva právní předpis (zákon) a v angloamerickém právu je jím, jak jsem již výše uvedla, precedent.

¹⁶⁸z lat. právo přirozené

¹⁶⁹soudní rozhodnutí

¹⁷⁰Srov. GERLOCH, Aleš: Teorie práva. 2. vyd. Dobrá Voda: ALEŠ ČENĚK. 2001. ISBN 80-86473-04-X, s. 106

Z tohoto již zcela logicky vyplývá, že obě právní kultury se velmi liší z hlediska postavení soudce. V kontinentální právní kultuře soudce právo nalézá, oproti tomu v právu angloamerickém jej soudce tvoří. Kontinentální právní kultura je tedy na rozdíl od angloamerické právní kultury založena na recepci římského práva, což znamená, že právo je děleno na soukromoprávní a veřejnoprávní oblast.

7. Ochrana lidských práv

Jak uvádí preambule Ústavy ČR, Česká republika je demokratický stát, který je založený na **úctě k lidským právům a na zásadách občanské společnosti**.

„My, občané České republiky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, v čase obnovy samostatného českého státu, věrni všem dobrým tradicím dávné státnosti zemí Koruny české i státnosti československé, odhodláni budovat, chránit a rozvíjet Českou republiku v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody jako vlast rovnoprávných, svobodných občanů, kteří jsou si vědomi svých povinností vůči druhým a zodpovědnosti vůči celku, jako svobodný a demokratický stát, založený na úctě k lidským právům a na zásadách občanské společnosti, jako součást rodiny evropských a světových demokracií, odhodláni společně střežit a rozvíjet zděděné přírodní a kulturní, hmotné a duchovní bohatství, odhodláni řídit se všemi osvědčenými principy právního státu, prostřednictvím svých svobodně zvolených zástupců přijímáme tuto Ústavu České republiky“¹⁷¹

ČR je dle čl. 1 Ústavy ČR svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana.

Vzhledem k výše uvedenému je velmi důležitou součástí každého demokratického právního státu, aby základní lidská práva byla nejen garantována, ale i chráněna.

Obecně můžeme říci, že ochranu základním lidským právům poskytují všechny orgány moci veřejné, toto souvisí již s normotvorbou.

Význam pojmu **ochrany lidských práv a svobod** tkví především v tom, že v dnešní době lidská práva a svobody patří především k všeobecně uznávaným nejen politickým, ale i právním zásadám každého demokratického státu, kterým Česká republika bezpochyby je.

Jejich význam potvrzuje též i skutečnost, že **10. prosinec byl v roce 1950 deklarován Valným shromážděním OSN jako Světový den lidských práv**. Tento den byl zvolen proto, že o dva roky dříve, tedy 10. prosince 1948, byla přijata

¹⁷¹ Cit. z Ústavy České republiky (preambule)

tzv. *Všeobecná deklarace lidských práv*, která je považována za první mezinárodní kodex univerzálních práv člověka. Den lidských práv má výrazný symbolický charakter, je varováním pro ty, kteří ve svůj prospěch zneužívají práva druhých a podporou těch, jejichž základní práva a svobody jsou porušována, a těch, kteří se o ochranu lidských práv zasazují.¹⁷²

Základní Lidská práva jsou tedy odvozena od práv přirozených, jak plyne z LZPS, jsou definována na základě Ústavy ČR nebo na základě mezinárodních smluv a je jim poskytnuta ve smyslu čl. 87 odst. d) Ústavy ČR právní ochrana.

Ochranu lidských práv garantují na území České republiky **obecné soudy**. Za podmínek, které jsou stanoveny normami platného práva, je možné, aby základní lidská práva byla chráněna i **soudem ústavním**, eventuálně přichází v úvahu i mezinárodně soudní ochrana např. **Evropského soudu pro lidská práva**¹⁷³.

Podle čl. 4 Ústavy ČR jsou základní práva v České republice pod ochranou soudní moci. Z tohoto pohledu je velmi důležitá hlava pátá LZPS jak je výše uvedeno, která se zabývá otázkou a náležitostmi spravedlivého procesu před obecnými soudy.

V případě, že obecný soud rozhodne v rozporu s platnou mezinárodní smlouvou, nese pak všechny mezinárodněprávní účinky z toho plynoucí stát, a to proto, že je garantem všech základních práv a svobod.

Pokud soudce zjistí rozpor platného zákona s platnou mezinárodní smlouvou, aplikuje z titulu tzv. aplikační přednosti mezinárodní smlouvu.

Čl. 83 Ústavy ČR stanoví, že Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti. Ústavní soud tedy poskytuje ochranu ve smyslu základních principů právního státu, tedy i ochranu v otázce lidských práv a svobod.

¹⁷² Cit. <http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=869>

¹⁷³ European Court of Human Rights - byl zřízen roku 1950, sestává ze stejného počtu soudců, jako je počet členských států Rady Evropy, které ratifikovaly Úmluvu na ochranu lidských práv a základních svobod. Soud aplikuje Evropskou úmluvu o lidských právech a garantuje její dodržování. Činí tak projednáváním stížností (známých jako "žádosti"), jež podávají jednotlivci či v některých případech státy. Tam, kde Soud zjistí, že členský stát porušil jedno nebo více těchto práv a záruk, vydá rozsudek.

(http://www.radaevropy.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=24&Itemid=24)

Dalším z mechanismů ochrany lidských práv na území ČR je např. **Rada vlády ČR pro lidská práva**¹⁷⁴, která je poradním orgánem vlády České republiky a zabývá se výlučně otázkami ochrany lidských práv a základních svobod. Sleduje jak jejich dodržování, tak soulad s tzv. ústavním pořádkem ČR. Úkolem Rady vlády ČR je také sledovat, zda ČR dodržuje závazky plynoucí z mezinárodního práva. Dalším důležitým orgánem je např. Odbor lidských práv Ministerstva zahraničí České republiky¹⁷⁵.

Dále můžeme jmenovat institut **veřejného ochránce práv - ombudsmana**.

7.1 Veřejný ochránce práv

Označení ombudsman¹⁷⁶ pochází již z dob středověku ze starošvédštiny, kdy výraz „*umbup*“ znamenal moc, autoritu. Postupem jazykového vývoje se výraz „*umbup*“ přechýlil v současném švédském jazyce na „*ombud*“, které označuje osobu, jenž vystupuje jako zástupce, zmocněnec či mluvčí jiných.

Největšího rozvoje dosáhla instituce ombudsmana ve 20. století, zejména po 2. světové válce, kdy instituce ombudsmana vznikala v různých modifikacích závislých především na historickém a politicko-společenském vývoji v celé řadě států¹⁷⁷.

V rámci právní teorie rozlišujeme ombudsmana:

- a) Parlamentního – volí jej zákonodárny sbor, tento druh ombudsmana je ve většině zemí nejběžnější;
- b) moci výkonné – je volený vládou, které je odpovědný;
- c) smíšeného typu.

¹⁷⁴ <http://www.vlada.cz/cs/rvk/rlp/uvod.html>

¹⁷⁵ <http://www.mfa.cz/wwwo/mzv/default.asp?id=12888&ido=7585&idj=1&amb=1>

¹⁷⁶ Srov. PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda II.díl*. 1. vyd. Praha: LINDE. 2001. ISBN 80-7201-273-8, s. 476 a násl.

¹⁷⁷ Název této instituce je v různých zemích různý, např. ve Španělsku působí tzv. *defensor del pueblo*, ve Francii *médiateur*, v Rakousku *Volksanwaltschaft*, v Polsku *Rzecznik praw obywatelskich*, v Rumunsku *Avocatul Popolurui* a další.

Dále můžeme ombudsmana dělit na:

- a) ombudsmana všeobecného (generálního) – zaměřuje se obecně na všechny činnosti veřejné správy
- b) ombudsmana speciálního – věnuje se pouze určité oblasti výkonu veřejné správy (např. vězeňství, vojenství, ochrana dětí, ochraně dat apod.)

Ombudsmeni mohou být centralizováni na jednom místě nebo mohou působit lokálně, tak je tomu např. v *Itálii* nebo ve *Švýcarsku*. Rozsah působnosti ombudsmana a vymezení jeho zákonných oprávnění je v různých zemích odlišný.

Hlavním úkolem ombudsmana je z vlastní iniciativy upozorňovat na nesrovnalosti či protiprávnosti, nemá k dispozici v podstatě žádné přímé donucovací prostředky. Nápravu požaduje po státním orgánu, který se pochybení dopustil, neučiní-li tak, po orgánu nadřízeném předloží věc vládě. Jeho úkolem není měnit či nahrazovat rozhodnutí dotčeného orgánu státní správy, ale požadovat, aby k nápravě byly využity vlastní kontrolní, nápravné a sankční zákonné pravomoci. V jednotlivých případech stěžovatelů je o konkrétních citlivých skutečnostech, které se při své činnosti dozví, veřejný ochránce práv vázán mlčenlivostí. V obecné rovině je však o své činnosti a poznatcích povinen soustavně informovat veřejnost. Velmi účinným sankčním oprávněním veřejného ochránce práv je však sankce v podobě informování veřejnosti o pochybení konkrétního úřadu. O své činnosti také pravidelně čtvrtletně informuje Poslaneckou sněmovnu. Přispívá tím k všeobecnému zkvalitnění výkonu veřejné správy, resp. ke zlepšení jejího působení vůči všem osobám. Naslouchajícím zákonodárci tak signalizuje nedostatky, které je třeba řešit.

7.7.1 Ombudsman v České republice

Instituce veřejného ochránce práv vznikla v České republice přijetím vládního návrhu zákona o Veřejném ochránci práv¹⁷⁸, zákon č. 349/1999 Sb. (PAVLÍČEK, 2001). Od roku 2000 se tedy v České republice setkáváme s institucí Veřejného

¹⁷⁸<http://www.ochrance.cz/ombudsman/>

ochránce práv, kterou do května roku 2010 vykonával JUDr. Otakar Motejl. V současné době prozatím ochráncem práv nebyl nikdo zvolen. Sídlo Veřejného ochránce práv je v Brně.

Veřejný ochránce práv je volen Poslaneckou sněmovnou na funkční období v délce 6ti let¹⁷⁹. Veřejným ochráncem práv může být zvolen každý, kdo je volitelný do Senátu České republiky, tedy každý, kdo dosáhl věku min. 40 let. Funkce Veřejného ochránce práv je neslučitelná s dalšími veřejnými funkcemi jako je např. funkce prezidenta, senátora, soudce, poslance apod. Veřejný ochránce práv musí svou funkci vykonávat nezávisle a nestranně, je vlastníkem tzv. určité trestní imunity, může být trestně stíhán jen za podmínky souhlasu Poslanecké sněmovny.

7.2 Spolky a organizace působící v oblasti lidských práv v ČR

Ochranu lidských práv pak ještě posiluje činnost mezinárodních a vnitrostátních spolků a sdružení ochrany lidských práv.

V České republice můžeme existenci spolků v oblasti lidských práv pozorovat od roku 1989.

K celosvětově nejvýznamnějším a největším organizacím s mezinárodní působností patří např. *Human Rights Watch*¹⁸⁰ a *Amnesty International* (jinak označováno jako Amnesty příp. AI)¹⁸¹.

Nejvýznamnějšími spolky působícími na území České republiky je např. *Člověk v tísni*¹⁸², *Nesehnutí*¹⁸³ (Nezávislé sociálně ekologické hnutí) nebo také např. tzv. *Liga lidských práv*¹⁸⁴.

¹⁷⁹ Srov. ZOUBEK, Vladimír. Lidská práva: globalizace-bezpečnost. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-103-8.s. 390

¹⁸⁰Tato organizace byla založena se v roce 1978 jménem *Helsinki Watch*. Vypracovává výzkumné zprávy a rešerše o porušování lidských práv a norem, a tím upozorňuje na existenci problémů o jejichž nápravu usiluje (<http://www.hrw.org/>).

¹⁸¹ Byla založena roku 1961 britským právníkem *Peterem Benensonem*. AI provádí výzkumy v oblasti lidských práv. Je velmi aktivní v oblasti jejich prevence a porušování. V roce 1977 jí byla za svou činnost udělena Nobelova cenu míru (<http://www.amnesty.cz/>).

¹⁸² V České republice je tato organizace evidována jako obecně prospěšná společnost, jejímž ředitelem je *Šimon Pánek*. Svou činnost započala v roce 1992 pod názvem Nadace Lidových novin, od roku 1994 byla známa jako Nadace Člověk v tísni při České televizi a od roku 1999 je již užíván její současný název, Člověk v tísni. (<http://www.clovekvtisni.cz/>)

Vedle celé řady organizací a spolků se problematikou lidských práv a mechanismy jejich garance zabývá celá řada univerzitních studií nejrůznějších vědeckých a dalších institucí, které jsou zakládány a provozovány po celém světě.

Jako například institut *IRI Europe*¹⁸⁵, který je činný v oblasti Evropy, nebo *Kalifornský I&R Institute*¹⁸⁶, který je činný na americkém kontinentě.

V poslední době vzniká celá řada nových iniciativ zabývajících se např. o právy dítěte, právy otců, jazykovými právy, právy na fungující justici, na integritu neboli na omezení korupce (především ve veřejném sektoru), na řešení konfliktů bez násilí, právy homosexuálů, právy zvířat apod.

7.3 Ochrana lidských práv v EU

Evropská úprava lidských práv představuje nejvyspělejší z regionálních systémů ochrany lidských práv, který jde v mnohém nad rámec univerzálních standardů přijatých v rámci OSN¹⁸⁷.

Hlavní úlohu v této otázce hraje Rada Evropy, která je kontrolním mechanismem pro dodržování Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

V současnosti tvoří ochrana lidských práv jednu z nejdůležitějších politik Evropské unie, která je založena na respektování lidských práv.

V rámci EU má jedinec široké možnosti, jak se domoci svých základních práv. Jednou z nich je např. možnost podání žaloby na neplatnost aktu Společenství nebo podání podnětu tzv. Komisi na zahájení řízení proti členskému státu, který nedodržuje komunitární právo.¹⁸⁸ I EU zná institut veřejného ochránce práv, na

¹⁸³ Jedná se o nevládní neziskovou organizaci, která vznikla v roce 1997 v Brně a to díky svému odštěpení od Hnutí Duha, které bylo založeno jako občanské sdružení ekologického zaměření v roce 1989 (<http://www.nesehnuti.cz/>).

¹⁸⁴ Liga pro lidská práva vznikla z iniciativy *Emila Zoly* v roce 1898 v Paříži u příležitosti boje o revisi Dreyfussova procesu. Československá Liga pro lidská práva byla pak založena dle jejího vzoru až v roce 1929 a to z iniciativy *Eduarda Beneše*. (<http://www.llp.cz/cz/>)

¹⁸⁵ Initiative and Referendum Institute Europe (<http://www.iri-europe.org/>).

¹⁸⁶ Initiative & Referendum Institute (<http://iandrinstitute.org/>)

¹⁸⁷ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. Praha: C.H.Beck, 2003. ISBN 80-7170-398-1, s. 27

¹⁸⁸ ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské Unii*. Praha: Linde, 2008. ISBN 978-80-7201-710-2, s. 28-30

kterého se může každý občan obrátit, jehož úkolem je pak přezkoumávat rozhodnutí veřejných orgánů.

8. Vazba ochrany lidských práv na stupeň kulturního a vzdělanostního rozvoje

8.1 Společnost současnosti

Průmyslová revoluce je považována za hlavní technologickou, sociálně-ekonomickou a kulturní změnu konce 18. a počátku 19. stol., která radikálně změnila tvář společnosti jako takové. Od této doby hovoříme o tzv. moderní společnosti. Dochází k řadě velkých změn a inovací, nejen v oblasti ekonomiky, ale i v oblasti **vzdělávání**. Bohužel ve společnosti dochází k značnému protimluvu a sice, čím je společnost vyspělejší, tím je patrnější její rigidita v oblasti vzdělávání. To se týká pochopitelně i tendencí v České republice.

Současná společnost, ve které žijeme, je značně heterogenní. Existuje celá řada příznačných označení společnosti dnešní doby, jako např. společnost informační, znalostní, **vzdělanostní**, postindustriální, postmoderní, elektronická příp. společnost učící se¹⁸⁹ apod. Společnost současnosti se významným způsobem proměnila v sedmdesátých letech 20. století. Značným způsobem změnila především předmět svého zájmu, začala se více orientovat na získávání informací, na vzdělání a v souvislosti s tímto i na ekonomiku a její růst. Dle TAPPEROVÉ¹⁹⁰ je pro moderní společnost charakteristická globalizace, abstrakce informací, ekonomický růst a vyvinutá technologie. Podle CEJPKA¹⁹¹ je typický nový postoj člověka ke světu, jeho osobité myšlení, kulturní chování a touha po vzdělání.

Moderní společnost s sebou přináší informační explozi nejen v oblasti informačních technologií, ale především ve vzdělání (školském systému). Tato skutečnost je z pohledu mé práce velmi důležitá, neboť moderní společnost klade na výši a kvalitu vzdělávání čím dál větší důraz.

¹⁸⁹ DRUCKER, Peter F. 1993 *Post-capitalist society*. New York : HarperCollins, 1993, s. 15 a násl.

¹⁹⁰ TAPPER, Helena. *Understanding of Information Society Paradigm*. Helsinky : University of Helsinki, Department of Communication, 1998.

¹⁹¹ CEJPEK, Jiří. *Globalizace, informace a vize vzdělanostní společnosti*. In Zborník filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Roč. XIX, knižničná a informačná veda. Bratislava: Univerzita Komenského, 2002. ISBN 80-223-1728-4, s. 13

Vzdělání je pro společnost něčím zcela zásadním, již J. A. Komenský vyzdvihuje význam **tzv. univerzální gramotnosti**. Jen taková společnost, která klade důraz na význam vzdělání, se může těšit ze svého následného rozvoje. Vzdělanost jednotlivce má jasný vliv na vzdělanost společnosti jako celku. Jak tvrdí DRUCKER na výši dosažitelného vzdělání se značně podílí technické a technologické vybavení škol. Neopomenutelnou funkci splňují i vyučující, kteří se soustřeďují především na to, že musí žáky učit, jak se učit, což je základem pro další studia, příp. pro další především profesní život¹⁹².

Ve společnosti můžeme pozorovat zvláštní paradox, když nárok na vzdělání se posouvá do jiné roviny než tomu tak bylo dříve. Dosáhnout co možná nejvyššího vzdělání se začíná stávat samozřejmostí, bohužel se však tomuto trendu nepřizpůsobuje struktura a kvalita vzdělání¹⁹³ a to se týká i podmínek ve školství na území České republiky.

Současné vzdělávání by mělo klást důraz především na schopnost vyhledávání informací a na rozvinutí schopnosti orientovat se v nich a vybrat v nich to nejdůležitější. Mělo by být značně podporováno vlastní myšlení každého jedince a vnímání svého okolí a okolního světa.

8.2 „Vzdělanostní společnost“

J.A.KOMENSKÝ často v didaktikách označovaný za „otce moderní školy“¹⁹⁴ se zasadil o nové pojetí školy jako instituce a univerzálních principů vzdělávání. Tvrdil, že existence vzdělanostní společnosti je spjata s kvalitou lidské osobnosti, která se v důsledku vzdělání značným způsobem zlepšuje, a toto má tedy vliv na blahý vývoj společnosti¹⁹⁵.

¹⁹² DRUCKER, Peter F. 1993 *Post-capitalist society*. New York : HarperCollins, 1993, s. 201

¹⁹³ MĚKUTOVÁ, Hermína. *Informační společnost: abstrakce nebo realita? Informatika*. 1990, roč. 32, č. 4, s. 98-101.

¹⁹⁴ DRUCKER, Peter F. 1993 *Post-capitalist society*. New York : HarperCollins, 1993, s. 197

¹⁹⁵ Srov. CEJPEK, Jiří. *Globalizace, informace a vize vzdělanostní společnosti*. In Zborník filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Roč. XIX, knižničná a informačná veda. Bratislava: Univerzita Komenského, 2002. ISBN 80-223-1728-4, s. 11

Pojem „vzdělanostní společnost“ je pojmem více či méně abstraktním, který se stává velmi často předmětem politických diskuzí a žurnalistických statí. Pochází z anglického výrazu „*knowledge society*“, který v našem prostředí můžeme chápat ideálně jako společnost znalostní, příp. společnost vědění (KELLER; TVRDÝ, 2008)¹⁹⁶.

V odborné literatuře se s tímto pojmem setkáváme spíše v posledních 20ti letech, samotný pojem se objevuje v odborné literatuře již v druhé polovině 20. stol., kdy jej použil AMITAI ETZIONI¹⁹⁷

Významní sociologové jako např. AUGUST COMTE, EMIL DURKHEIM, MAX WEBER¹⁹⁸ zdůrazňovali význam vzdělání nejen jednice, ale celé společnosti. Základním cílem vzdělání je vychovat tzv. socializovaného jedince, který je ke společnosti, ve které žije loajální.

Dosáhnutí toho, aby společnost byla vzdělanostní, by měl být v zásadě celospolečenský cíl, k němuž by měl směřovat nejen každý jedinec, ale i společnost jako celek.

8.3 Právo na vzdělání

„Právo každého na vzdělání, by mělo být nejvyšším zákonem, pokud chceme zůstat kulturní zemí.“¹⁹⁹

Právo na vzdělání řadíme do skupin tzv. hospodářských, sociálních kulturních a ekologických práv²⁰⁰.

Podle ZOUBKA (2008)²⁰¹ „*právo na poznání a být moudrým je fundamentální právo člověka*“. Dále např. ve smyslu hlavy VI. čl. 33 odst. 1) LZPS má expressis

¹⁹⁶Srov. KELLER, Jan; TVRDÝ, Lubor. *Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna*. Praha: SLON, 2008. ISBN 978-80-86429-78-6, s. 24

¹⁹⁷ Srov. PETRUSEK, Miroslav. *Společnost pozdní doby*. Praha: SLON, 2006. ISBN 80-8642963-6, s. 409

¹⁹⁸ Srov. KELLER, Jan; TVRDÝ, Lubor. *Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna*. Praha: SLON, 2008. ISBN 978-80-86429-78-6, s. 29-31

¹⁹⁹ Cit. KELLER, Jan; TVRDÝ, Lubor. *Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna*. Praha: SLON, 2008. ISBN 978-80-86429-78-6, s. 9

²⁰⁰ LZPS čl. 26-35

verbis²⁰² „každý právo na vzdělání“, „školní docházka je povinná po dobu, kterou stanoví zákon“²⁰³, ve smyslu odst. 2) „mají občané právo na bezplatné vzdělání“²⁰⁴“ (na všech stupních škol – základních; středních; vysokých)

Ve smyslu nadepsaného ustanovení má stát povinnost zabezpečit základní vzdělání formou povinné školní docházky, a sice všem dětem duševně schopným vzdělání ve smyslu čl. 28 Úmluvy o právech dítěte²⁰⁵.

Ve smyslu kapitoly 3.1 řadíme „právo na vzdělání“ do třetí generace lidských práv.

Dalšími články LZPS, které upravují vztah občana a státu v oblasti vzdělávání jsou např. :

- čl. 15 LZPS odst. 1) „svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zaručena...“ dále odst. 2) „svoboda vědeckého bádání a umělecké tvorby je zaručena“
- čl. 16 LZPS odst. 3) „zákon stanoví podmínky vyučování náboženství na státních školách“
- čl. 17 LZPS odst. 1) „svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny“
- čl. 25 LZPS odst. 2) „občanům příslušejícím k národnostním a etnickým menšinám se za podmínek stanovených zákonem zaručuje též...a) právo na vzdělání v jejich jazyku...“
- čl. 32 LZPS odst. 4) „péče o děti a jejich výchova je právem rodičů, děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči...“

Jak je výše uvedeno, LZPS zaručuje právo každého občana na vzdělání, negarantuje však rovnost příležitostí²⁰⁶. ZOUBEK (2008)²⁰⁷ polemizuje nad tím, co skutečně pojem „právo na vzdělání“ označuje, jedná se snad o to, že každý má právo být vzdělaný nebo o to, že každý má právo usilovat o vzdělání? Tato otázka se nabízí především proto, že např. vysokými školami je z tzv. kapacitních důvodů, rozdílně

²⁰¹ Cit. ZOUBEK, Vladimír. Lidská práva: globalizace-bezpečnost. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-103-8, s.354

²⁰² výslovně

²⁰³ ve smyslu zákona č. 561/2004Sb. tzv. školského zákona je povinná školní docházka 9 let, nejvýše však do konce dosažení sedmnáctého roku věku

²⁰⁴ rsp. na vzdělání hrazené z veřejných rozpočtů

²⁰⁵ vyhlášené pod. Č. 104/1991 Sb.

²⁰⁶ Srov. ZOUBEK, Vladimír. Lidská práva: globalizace-bezpečnost. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-103-8, s. 354

²⁰⁷ Srov. ZOUBEK, Vladimír. Lidská práva: globalizace-bezpečnost. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-103-8, S. 355

dle každého dílčího studijního oboru, velmi často odmítáno značné procento uchazečů o studium²⁰⁸.

Jak jsem již výše uvedla, LZPS sice garantuje právo na vzdělání jako takové, již však nezaručuje, že každý má právo na takové vzdělání, které by chtěl získat. Tato skutečnost, hraje z pohledu mé práce velmi důležitou roli a to především proto, že ve společnosti dochází k poměrně nestabilní situaci co do získání určitého stupně vzdělání a co do zastávání pracovních míst. Nabízí se otázka, zda by stát ve vztahu k právu na vzdělání měl garantovat rovné příležitosti pro tzv. úsilí vynaložené pro dosažení určitého stupně vzdělání, neměl by však také garantovat uplatnění na trhu práce? Měly by skutečně např. vysoké školy „znemožňovat“ studium některých jedinců z kapacitních důvodů, nebo by snad toto mělo být nějak korigováno, z důvodu nemožnosti se uplatnit na trhu práce?

Ve smyslu nálezu Ústavního soudu ČR ze dne 3.4.1996 sp.zn. Pl. ÚS 32/95, Sb.²⁰⁹ právo na vzdělání na vysoké škole nelze vnímat jako základní právo.

8.3.1 Svoboda povolání

Česká republika ctí zásady svobodné a otevřené společnosti, výběr povolání tedy není vázán na příslušnost k nějaké konkrétní skupině/ kastě^{210, 211}.

Ve smyslu č. 26 ZLPS „*má každý právo na volbu povolání a přípravu k němu..*“ Z této citace je zřejmé, že svoboda povolání velmi úzce souvisí s právem na vzdělání. Svoboda povolání může být za zákonem stanovených podmínek omezena, pokud by se mělo jednat o neslučitelnost funkcí apod.

²⁰⁸ ZOUBEK, Vladimír. Lidská práva: globalizace-bezpečnost. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-103-8, s. 355

²⁰⁹ Srov. sv, 5, s. 215-225

²¹⁰ varny – hinduistický hospodářsko-sociální a náboženský systém

²¹¹ ZOUBEK, Vladimír. Lidská práva: globalizace-bezpečnost. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-103-8, s. 340

8.4 Proměny smyslu vzdělání

Jak jsem již výše uvedla rozvoj vzdělání a vzdělanosti patří k nejdůležitějším indikátorům kulturnosti dané země²¹².

Podle KELLERA; TVRDÉHO (2008)²¹³ vzdělání slouží jako „chrám“, „výtah“ a „pojišťovna“. Tímto autor naznačuje, že význam vzdělání se v návaznosti na vyspívání společnost mění.

V období, kdy vzdělání mohlo být označeno jako „chrám“, bylo hlavním účelem vzdělání dosažení vyššího poznání. Nebylo tomu jako dnes, že by se dalo hovořit o tzv. rovných šancích, vzdělávat se nemohl každý, ale stejně tak vzdělání neplnilo úkol prestiže, vzdělání bylo jistou monumentální institucí, která byla zpřístupněna jen „vyvoleným“. Jako mezník tohoto období můžeme uvést počátek druhé světové války.²¹⁴

Jak doba postupovala, tak se funkce vzdělání vzhledem k politickým změnám v České republice transformovala do pozice určitého „výtahu“. Mluvíme především o období 50. let 20. století. V této době bylo hlavním úkolem zajistit vzestup širokých širokých lidových vrstev do střední třídy. Tento trend pochopitelně posiloval nerovnost ve společnosti.

I v současné době plní vzdělání funkci „výtahu“ a to vzhledem k tomu, že ČR je demokratickým státem a ve smyslu čl. 33 ZLPS zaručuje právo na vzdělání. Cílem vzdělání je pomoci širokým vrstvám obyvatel vylepšit si pozici v sociální struktuře společnosti. Další role vzdělání o kterou se společnost v posledních letech obohatila je význam vzdělání jako „pojišťovny“. Školy, jako vzdělávací instituce, mají za úkol na základě poskytnutí vzdělání ochránit absolventy pře možnými sociálními riziky, které na něj ve světě práce čekají²¹⁵.

Autoři KELLER a TVRDÝ upozorňují na skutečnost, že přes základní lidské právo, právo na vzdělání viz. kapitola 8.3, je tato ochrana spíše selektivního charakteru.

²¹² KELLER, Jan; TVRDÝ, Lubor. *Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna*. Praha: SLON, 2008. ISBN 978-80-86429-78-6, s. 23

²¹³ Tamtéž, s. 23

²¹⁴ Tamtéž, s. 23

²¹⁵ Tamtéž, s. 24

8.5 Kultura ve vzdělání

„Zkvalitňování předávaného vědění je prioritou politiky každé kulturní země.“²¹⁶

Kam směřuje podle KELLERA a TVRDÉHO (2008)²¹⁷ výuka? Dle WALTERA LEIRMANA rozlišujeme čtyři kultury ve vzdělávání, které jsou přítomny ve vzdělávacím procesu.

Jedná se o:

1. kulturu expertů – cílem je vychovávat racionálně uvažující odborníky
2. kulturu inženýrskou – cílem je vychovat „profesionály“, jedince kteří nemají ambice expertů (viz. výše) umějí se v dnešním světě však velmi dobře uplatnit
3. kulturu prorockou – cílem je morální výchova, jejíž nejvyšší hodnotou je dosažení morální pospolitosti
4. kulturu komunikátorskou – cílem je zdokonalit dovednosti a kultivovat schopnosti dialogu

8.6 Vzdělání a trh práce v ČR

„Dovednosti, které potřebujete k „flexibilizaci“ sebe sama, v zásadě nevyžadují dlouhodobé a systematické vzdělávání. Tím je ovšem hodně pošramocena tržní hodnota akademického titulu“²¹⁸.

Autoři KELLER a TVRDÝ polemizují nad často diskutovanou otázkou, zda umožnění co největšímu počtu lidí dosažení vysokoškolského vzdělání vyřeší problém nízké konkurenceschopnosti a nezaměstnanosti²¹⁹.

Zavádějí pojem „prekérní intelektuálové“²²⁰, kteří přes dosažení vysokoškolského vzdělání a vysoké míry kvalifikovanosti žijí vzhledem k nemožnosti uplatnění na trhu práce v podobné nejistotě, v jaké dříve žili lidé bez vzdělání.

²¹⁶ Srov. tamtéž, s. 25

²¹⁷ KELLER, Jan; TVRDÝ, Lubor. *Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna*. Praha: SLON, 2008. ISBN 978-80-86429-78-6, s. 40-42

²¹⁸ Zygmunt Bauman, 2004 (cit. KELLER, TVRDÝ, 2008, Opak. cit. s. 85)

²¹⁹ Srov. tamtéž, s. 9

RAYMOND BOUDON tvrdí, že vzdělávací systém je trh, který nabízí určitý počet voleb. Student je podle jeho názoru jen konzumentem, který se snaží získat maximální profit ze své investice²²¹.

Hlavním problémem současné doby a tzv. procesu demokratizace vzdělávání je, že došlo k rozdělení vzdělanostní dráhy hodnotnější a méně hodnotné, což má za následek skutečnost, kterou jsme uvedla v úvodu, že přes zvyšování dosaženého vzdělání dochází k značné nezaměstnanosti v řadách absolventů nejen vysokých škol.

KARL ULRICH MEYER tvrdí, že v posledních letech došlo ke značné expanzi vzdělávání a vzdělávacích institucí, v ČR především soukromých, která má za důsledek vzrůst nerovnosti přístupu k dobrému vzdělání²²².

Předmětem častých diskusí s ohledem na ČR je skutečnost, že se nepřiměřeně exponenciálně zvýšil počet soukromých nejen vysokých škol, které jsou ve značné míře specializovány jen na humanitní obory, což má neblahý vliv na situaci na trhu práce. Vzhledem k výše uvedenému se velmi často spekuluje nad otázkou poklesu kvality vysokých škol a jejich absolventů, což škodí především vzdělávacím institucím s dlouholetou tradicí.

KELLER a TVRDÝ (2008) zavádějí další pojem a sice hovoří o vzdělání jako „placebu“²²³. Vyjadřují tím skutečnost, že v dnešní době celá řada žáků potažmo studentů pokračuje, vzhledem k široké nabídce vzdělávacích institucí, v dalším studiu, aby se vyhnuli tzv. stavu bezprizornosti. V takovémto případě pak dochází k tomu, že žáci/studenti studují obory, v kterých v budoucnu třeba ani nechtějí působit, což může mít značně negativní důsledek pro jejich budoucnost.

Na základě výše uvedeného je možno uvést, že v současné době došlo k jistému „poklesu váhy vysokoškolského diplomu“²²⁴ a to především v oblasti atraktivních zaměstnání. Dosažení vysokoškolského vzdělání by mělo každému zajišťovat větší sociální jistotu (viz. výše funkce „pojišťovny“), mělo by mít vliv jednak na zvýšení

²²⁰ Rambach, 2001(srov. KELLER, TVRDÝ, 2008, s.77)

²²¹ Srov. tamtéž, s. 52

²²² Srov. tamtéž, s. 54

²²³ Srov. tamtéž, s. 56

²²⁴ Srov. tamtéž. S. 58

šance v zaměstnání na vyšší platu a také podle C. A. ANDERSONA na dosažení vyššího sociálního statusu, tedy postavení ve společnosti²²⁵.

8.6.1 Situace v ČR

Česká republika má tendenci jít cestou společnosti vzdělání a tím zvyšovat svoji ekonomickou konkurenceschopnost. Ve srovnání s jinými vyspělými zeměmi ČR stále disponuje nižším počtem vysokoškolsky vzdělaných jedinců. Jedním z důvodů je pozdější zavedení tzv. Boloňského procesu²²⁶. Vzhledem k uvedenému v České republice dosažení vysokoškolského vzdělání více zaručuje sociální jistotu než je tomu v ostatních nejen Evropských zemích. V České republice stále přetrvává trend, že lidé přikládají velkou váhu při výběru studijního oboru tomu co je skutečně zajímavé. Bez osobního zájmu ve studiu příp. učení pokračuje cca každý 10 člověk. Hlavními motivy při výběru povolání jsou pak: dostupnost, prestiž oboru apod.²²⁷

8.6.2 Role učitele při výběru povolání

Učitel hraje v otázce výběru studia případně výběru povolání velmi důležitou roli. Je tomu tak především proto, že v dnešní době došlo ke značným sociálním změnám ve společnosti a to především v oblasti rodinných vztahů. V České republice došlo v posledních letech k obrovskému rozvolnění rodinných vztahů²²⁸, porušení vazeb a odpovědnosti mezi generacemi, můžeme sledovat rostoucí počet dětí z rozvrácených a neúplných rodin (až jedna třetina dětí nesezdaných matek,

²²⁵ Srov. tamtéž, s. 70-72

²²⁶ Boloňský proces, který odstartoval v roce 1999, jedná se o dobrovolnou iniciativu dnes již čtyřiceti evropských států, členů i nečlenů Evropské unie. Jedná se o akční plán rozvoje evropského vysokého školství do roku 2010. Jeho cílem je zvýšit atraktivnost a konkurenceschopnost evropského vysokého školství ve světovém měřítku a zvýšit konkurenceschopnost jeho absolventů na trhu práce. K tomu mají v první řadě napomoci cíle formulované v Boloňské deklaraci: transparentnost a vzájemná srovnatelnost terciárního vzdělávání (přijetí dvoucyklového systému studia, tj. samostatného bakalářského a magisterského programu), zavedení evropského kreditního systému (ECTS), zavedení evropského dodatku k diplomu, podpora evropské spolupráce v udržování kvality VŠ vzdělání a podpora jeho evropského rozměru. Je tedy zřejmé, že Boloňský proces je jednou z cest k realizaci Lisabonské strategie, přijaté v roce 2000, která si klade za cíl vytvořit z Evropské unie do roku 2010 "nejkonkurenceschopnější a nejdynamičtější znalostní ekonomiku, schopnou udržitelného hospodářského růstu s více a lepšími pracovními místy a s větší sociální soudržností". Znalosti, inteligence a kreativita jsou v této souvislosti chápány jako tradiční evropské trumfy. (cit. <http://www.icm.cz/bolonsky-proces-vytvareni-evropskeho-prostoru-vysokoskolskeho-vz>)

²²⁷ Srov. KELLER, TVRDÝ, 2008, Opak. cit. s. 86

²²⁸ rozvodovost v roce 2008 byla dokonce 58%, k enormímu nárůstu rozvedených manželství začalo docházet v roce 2004 (srov. <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>)

polovina z rodin rozvedených) apod. Vzhledem ke složitým vztahům (viz. výše) jsou děti mnohdy odkázány samy na sebe a nemají se na koho obrátit se svými problémy. Z tohoto důvodu role učitele nabyla na významu nejen v oblasti vzdělávací, ale i po stránce emoční. Učitel může mít na jedince v nelehké rodinné situaci velmi dobrý vliv a může tím zajistit jejich méně problematickou budoucnost.

9. Výchova k lidským právům a její význam

Výchova k lidským právům je výchova nejen o lidských právech, ale také výchova pro lidská práva.

Jako příklad bych uvedla:

- a) Vyučovat o mezinárodních zákonech nebo o potlačování lidských práv, jako je např. mučení, je výukou o lidských právech.
- b) Vyučovat, jak respektovat a podporovat lidská práva, je výukou pro lidská práva.

Výchova k lidským právům, je o pomoci lidem porozumět lidským právům a cítit, že jsou důležitá a že je třeba je uznávat a bránit. Jejich výuka je důležitá ba dokonce nezbytná jak pro děti tak pro dospělé.

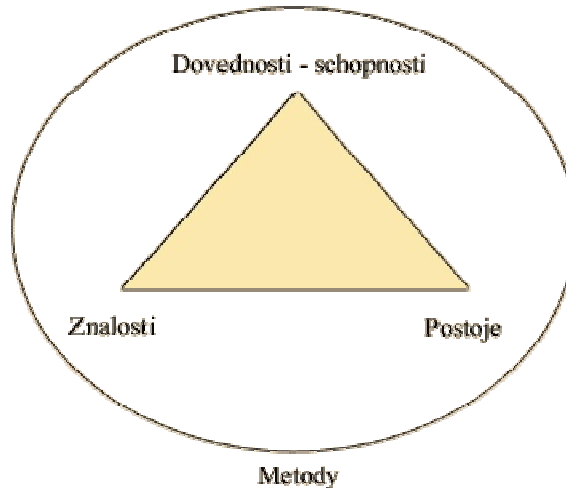
9.1 Výuka lidských práv

Schéma 1²²⁹ níže napomáhá vizuálně si představit vztah mezi dovednostmi, znalostmi, postoji a metodami ve výuce lidských práv.

- A. **dovednosti:** naslouchání druhým, provádění morální analýzy, spolupráce, komunikace, řešení problémů, dotazy atd. .
- B. **znalosti:** dokumenty lidských práv a práva v nich obsažená, rovnost lidských práv pro každého člověka kdekoliv na světě a jejich nezcizitelnost. Znalosti o následcích porušování lidských práv. Tyto znalosti pomáhají dětem chránit jejich vlastní práva i práva druhých.
- C. **postoje:** důležitost lidských práv, poznání, že lidská důstojnost je vrozená všem lidem, že lidská práva je třeba respektovat, že spolupráce je lepší než konflikty, že jsme odpovědní za své činy a že můžeme, pokud se budeme snažit, zlepšit svět. Takové postoje pomáhají dětem morálně se vyvíjet a připravují je na pozitivní účast ve společnosti.

²²⁹ <http://www.amnesty.cz/vychova/>

D. **metodika:** participativní, interpersonální metody uvádějí děti přímo do problematiky., Společně s učitelem se stávají aktivními průzkumníky okolního světa, a nejen pasivními příjemci učitelových zkušeností.

Faktory, které mají vliv na každou činnost výchovy k lidským právům

9.2 Didaktický projekt – Téma: Význam výuky k lidským právům ve vztahu k uplatnění na trhu práce

9.2.1 Vzdělanostní společnost a ekonomické vazby – případová studie

Jak jsem již uvedla v kapitole 8.6 role vzdělání v současné moderní vyspělé společnosti neustále narůstá. V Listině základních práv a svobod, v ústavách všech vyspělých demokratických společností včetně České republiky je zakotveno nezadatelné právo každého člověka na vzdělání, viz. kapitola 8.3.

1) Historická role vzdělání (do 19. století)

V dřívějších dobách bylo vyšší vzdělání vyhrazeno pouze některým skupinám lidí, kteří na to měli potřebné finanční prostředky, nebo kterým to někdo (jednotlivec či skupina, např. církev) zaplatil. Tito vzdělaní lidé pak netvořili vždy jen elitu společnosti z hlediska vlastnictví hmotných statků, ale v každém případě se stávali iniciátory pokroku a rozvoje této společnosti, viz. kapitola 8.4

2) Nedávná role vzdělání v České republice a ve světě (20. století)

Počátkem 20. století, století dalšího raketového rozvoje vědy a techniky, ve většině rozvinutých demokratických zemí světa se postupně vzdělání stalo dostupnější, i když modely jeho financování byly různé. Způsob a zdroje financování vzdělání jsou právě tím, kde absolutně demokratický princip vzdělání pro každého je třeba do určité míry relativizovat. Tedy jednoznačné říci, že není v silách žádné společnosti zajistit každou úroveň vzdělání pro každého. Tedy, že je nutné diferencovat, ale vždy za podmínky, že výjimečně nadaným jedincům je třeba požadované vzdělání poskytnout, i když nejsou schopni na něm finančně participovat, neboť z jejich následné práce bude profitovat celá společnost. Po vzniku samostatné ČR pokračoval princip povinné školní docházky a v zásadě bezplatného dalšího vzdělávání, kdy školné tvořilo pouze menší část nákladů na výuku ve státních školách. Tedy dochází k výraznému rozvoji spolufinancování studia formou školného (stipendií státu, soukromých sponzorů, ..)

3) Role vzdělávání v České republice v období socialismu

Po roce 1948 s nástupem socialismu pokračoval princip zcela bezplatného školství všech stupňů. O právu na vzdělání pro každého nelze ovšem hovořit, neboť v této nedemokratické společnosti studovat nemohl každý, i když nadaný, záleželo na mnoha politických kriteriích, na tzv. třídním původu, na politické angažovanosti rodičů, prarodičů atd.

Úroveň vzdělávání, daná ještě systémem z původního Rakousko-Uherska byla však i nadále celkem dobrá. Dosažené vzdělání v mnoha případech nebylo zcela doceňováno ani finančně ani společensky. I to byl jeden z důvodů postupného zaostávání této společnosti a odchodu mnoha schopných vzdělaných lidí do zahraničí.

4) Současná role vzdělávání (po roce 1989)

Po roce 1989 dochází postupně k obrodě významu vzdělání a k odpovídajícímu společenskému a částečně i finančnímu ocenění vzdělaných lidí. S přechodem od centrálně plánovaného k tržnímu hospodářství a se vznikem soukromých škol se postupně začal měnit i vzdělávací systém i jeho financování. Je stále zřejmější, že vzdělaný člověk má ve většině případů jistou „konkurenční výhodu“. Ale vlivem zejména konkurence soukromých škol dochází i k negativnímu vývoji, k jistě

„inflaci“ vzdělávání, kdy bez ohledu na společenské potřeby (centrální plánování potřeb lidí pro jednotlivé obory a z toho plynoucí směrná čísla pro jednotlivé VŠ) se rozhodnutí o oboru studia zcela ponechává pouze na jednotlivcích a následně vzniklé poptávce se přizpůsobuje i nabídka vzdělávání zejména na různých VŠ. Vzdělání se stává zbožím a tak se někdy i k němu přistupuje. Postupně se odstupuje od potřeby specializace vzdělávání, neboť v praxi se uplatňuje pouze kritérium výše dosaženého vzdělání a nikoli jeho obor. Tak se stává, že dosažené vzdělání v určitém oboru již není jedním z rozhodujících kritérií, dochází k inflaci mnoha různých z pohledu společnosti málo využitelných oborů pouze s cílem mít „na papíru jakékoliv VŠ vzdělání“, jako pojistku dobře placeného zaměstnání. Tento trend však vedl k „nadprodukcí“ ekonomů, právníků, sociologů, filosofů a dalších absolventů zejména společenských věd.

V současné době je však zřejmé, že není možné již takto dále pokračovat, neboť tento systém v zásadě bezplatného vzdělávání (školné na soukromých školách pokrývá pouze část nákladů, zbytek plyne ze státní dotace) je velmi náročný na státní rozpočet bez náležitého efektu, protože úroveň mnoha absolventů některých škol je přinejmenším diskutabilní.

Školství by tedy mělo i nadále pokračovat ve svých dosud dle mého názoru ne příliš úspěšných věcných reformách, ale současně by se mělo znovu přehodnotit právo na vzdělání všech lidí, co to vlastně znamená pro celou společnost z hlediska státního rozpočtu, jakým způsobem regulovat poptávku po některých oborech a zda zavést i finanční regulační prvek typu školné, o němž se již velmi dlouho, ale dosud bez závěru, diskutuje.

9.2.2 Rámcově vzdělávací program pro gymnázia

Princip kurikulární politiky je zformulován v Národním programu rozvoje vzdělávání v ČR (v tzv. Bílé knize) a zakotven ve školském zákoně, č. 561/2004Sb. V poslední části mé práce se budu věnovat výlučně Rámcově vzdělávacímu programu pro gymnázia. Principy RVPpG jsou určeny pro tvorbu tzv. školských výukových plánů na čtyřletých gymnáziích a na vyšším stupni gymnázia víceletého. Cílem je stanovit základní vzdělávací úroveň pro všechny absolventy gymnázií. Specifikem RVPpG jsou tzv. klíčové kompetence, kterých by žáci v rámci

vzdělávací procesů měli dosáhnout. RVPPG je otevřeným dokumentem, který bude dle potřeb učitelů a škol inovován²³⁰.

9.2.3 Návrh projektu

Vzhledem k výše uvedené případové studii jsem se rozhodla jako téma mého didaktického projektu zvolit „Význam výuky k lidským právům ve vztahu k uplatnění na trhu práce.“ Budu uvažovat pouze v rovině Rámcově vzdělávacího programu pro gymnázia a to především proto, že právě středoškolské vzdělání je v dnešní době hlavním zlomovým obdobím pro volbu dalšího studia, resp. přípravy na další budoucí povolání.

V rámci RVPPG se této problematice, jak jsem již v úvodu předeslala, věnuje vzdělávací oblast „člověk a společnost“. Cílem této oblasti je žáky naučit kriticky reflektovat na společenskou skutečnost, toto hledisko je z pohledy lidských práv a jejich ochrany velmi důležité. Vzděláním v této oblasti se předejde příp. manipulovatelnosti, která je typická pro společnosti, které nemají vzdělání na příliš vysoké úrovni. Pokud si jedinec neumí vytvořit na jakoukoliv problematiku svůj osobní názor, může se tak velmi snadno stát obětí manipulace. Toto je jednou z hlavních náplní uvedené vzdělávací oblasti.

Otázka ochrany lidských práv se v rámci vzdělávacího oboru občanský a společenskovední základ týká nejen oblasti člověk ve společnosti, ale i občan ve státě, občan a právo.

Projekt, který v krátkosti popisují se bude týkat uvedených oblastí v interakci se vzdělávací oblastí člověk a svět práce (kap. 5.5.1 RVPPG). V rámci této oblasti je velmi důležité, aby byl žák schopen posoudit:

- své zdravotní, osobnostní, kvalifikační předpoklady pro volbu dalšího studia a profesní orientace
- posoudit profesní a vzdělávací nabídku vztahující se k jeho profesní volbě a kariéře

²³⁰ http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf

- posoudit profesní poptávku (viz. kapitola .8.6)
- být schopen vyhotovit potřebnou dokumentaci potřebnou pro ucházení se o zaměstnání/ studium

Ráda bych vyzdvihla význam přípravy žáků na volbu studia/ povolání. Toto téma je někdy poněkud opomíjeno, což má na jedince ve vzdělávací procesu neblahý vliv především proto, jak jsem uvedla v kap. 8.6.2, že mnohdy nemají jinou možnost se s touto problematikou konfrontovat než-li ve škole.

Jak jsem již uvedla v případové studii nevhodná volba studia povolání může vést ke značné sociální nejistotě.

Cílovou skupinou by byli žáci prvního ročníku čtyřletého gymnázia a to především proto, že je důležité aby se žáci profilovali po dobu celého jejich studia.

Projekt by byl jednodenního charakteru a sice proto, aby bylo ve spolupráci s některou organizací působící v oblasti lidských práv (viz. kap. 7.2) poukázáno na význam otázky lidských práv a pak by byl projekt především soustředěn na otázku žáka a světa práce ve smyslu kap. 5.5.1 RVPPG.

V průběhu projektového dne by se hrály různé situační hry a využilo by se různých alternativních výukových metod, a to především z důvodu udržení pozornosti žáků.

Projekt by byl zaměřen na otázku diskriminace v zaměstnání, se kterou se každý jedinec může v reálném životě velmi snadno setkat. Jak jsem již uvedla v úvodu této práce, přestože je diskriminace ve smyslu ústavních právních předpisů zakázána, bohužel to však neznamená, že se ve skutečném životě nevyskytuje.

9.2.3.1 Ukázka situační hry

Téma: sociální práva, rovnoprávnost pohlaví, diskriminace, nesnášenlivost

Cílová skupina: 1. roč. 4-letého gymnázia

Délka aktivity: 90min

Popis: Situační hra bude zaměřena na právo na volbu povolání ve smyslu LZPS, soustředit se však bude na velmi problematickou a často diskutovanou problematiku diskriminace žen v zaměstnání. Přestože je diskriminace nejen žen, ale jakýchkoli jiných sociálních skupin přísně zakázána, velmi často se s ní setkáváme, přestože může být velmi těžké ji definovat či prokázat.

Cíl: Poukázat na výše uvedenou problematiku a na bázi diskuze zkusit vymyslet případové studie a řešení, jak by se uvedenému dalo předejít.

Pomůcky: Interaktivní tabule, informace k tématu, tabule

Průběh:

Výuka začne krátkým „Brainstormingem“, k tématu. V rámci třídy se vytvoří skupiny maximálně po 5-ti žácích, kteří budou pracovat společně. Projekt tedy bude založen i na skupinové výuce. V úvodu práce se přečte případová studie k tématu, tedy konkrétní případ, který se reálně stal, kde došlo k diskriminaci ženy v zaměstnání. Uvedená studie nebude ukončená, prvním úkolem žáku tedy bude, dokončit případ, jak si myslí, že mohl skutečně být. Tato aktivita nebude trvat déle než 10min, aby zbyl dostatek času na pokračování v práci.

Každá skupina bude prezentovat, k jakému závěru došla a bude pokračovat diskuze, ve které budou jednotlivé výsledky porovnávány. Diskuze bude mít řádnou formu, tedy ze strany žáků bude zvolen, tzv. moderátor, který bude celou diskuzi řídit. Vyučující bude plnit spíše funkci koordinátora, než že by závažným způsobem zasahoval do práce žáků.

Po získání poznatků v uvedené věci budou mít žáci za úkol vymyslet možnou případovou studii na obdobné téma a vypracovat komplexní projekt s jejím řešením.

Smyslem této práce je, aby si žáci uvědomili, že i zdánlivě malicherné záležitosti mohou mít zcela ztřežní dopad na životy některých jedinců. Dalším neméně důležitým cílem je výchova k toleranci, aby žáci sami na takovéto možné diskriminaci neparticipovali.

10. Závěr

V mé diplomové práci „Ochrana lidských práv, vzdělanostní společnost a jejich vzájemné vztahy“ se snažím nastínit vývoj lidských práv od samého počátku. Popisuji jak jejich filozofický původ, tak jejich vývoj, který značí jejich velký význam. Přestože v dřívější době lidská práva, jako taková neměla ještě své označení, vzhledem k jejich velkému významu byla jejich existence patrná.

Definuji kategorie lidských práv a jejich vztah k právnímu řádu České republiky. Významnou část věnuji historickým kořenům lidských práv a lidsko-právním dokumentů v průběhu doby a to především proto, že na jejich evoluci je nejlépe možné pochopit jejich současný význam. V krátkosti zmiňuji teorii právních kultur, které mají významný vliv na podobu a platnost jednotlivých historických dokumentů.

Vzhledem k ústavní zaručenosti lidských práv hraje velmi důležitou roli otázka mechanismů jejich ochrany o které se zmiňuji v kapitole 7.

V druhé části této diplomové práce se věnuji otázce vzdělání, vzdělanostní společnosti a práva na vzdělání. Vzhledem k tomu, že se zabývám „vzdělanostní“ společností již neuvádím aspekty typické pro společnosti nižšího kulurního vývoje, kterým je velmi často inklinování k manipulaci společností, o které se v krátkosti zmiňuji v kapitole 9.2.

Soustředím se na význam vzdělání nejen z pohledu jednotlivce, ale i z pohledu celé společnosti, věnuji se otázce práva na vzdělání a jeho praktické realizace. V návaznosti na to se věnuji otázce svobody povolání, na kterou navazují otázkou dnešního pojetí vzdělání a jeho významu.

Vzhledem k tomu, že jsem studentkou Pedagogické fakulty UK snažím teoretické téma z části první aplikovat do konkrétních případů. Zdůrazňuji existující problémy jak v oblasti vzdělávání, tak na trhu práce.

V poslední části navrhuji krátký projekt k uvedené problematice „Význam výuky k lidským právům ve vztahu k uplatnění práce“. V projektu se věnuji především otázce diskriminace, která velmi úzce souvisí s otázkou lidských práv a jejich ochrany.

11. Summary

This thesis „Protection of human rights, developed society and relations between them“ described development of the human rights from its beginning. It described also philosophical and historical movement until today. Although it was not named as human rights, still its meaning and application existed in the earlier societies. Human rights are described as a very important value of each democratic society. Those rights and their protections are specified in the civil law categories. It explained that the Protection of human rights is very important topic for the society. It also mentioned that in different parts of the world the human rights have different meaning, and the meaning of human rights protection of them is also varies. This thesis described also the development of the historical human-rights documents, at least covered the meaning of European Bill of Rights and its relation to the Czech laws. It is also described the system of their protection and they are noun some international and domestic organisation, they try to support the protection of human right in the world. It showed that for each society and for the observance of the rights play a role the education. Developed societies have a higher value of the human rights and higher compliance rating than the one which is not developed. Second part of the thesis covers the knowledge society, which is very important in today's of society, and supports a higher level of protection of human rights. Education plays a very important role in developed society. It strengthens the importance of the fundamental human rights. Everybody have to have equal chance to be educated, which comes with lots of challenges. This thesis focuses on Czech republic, and the trend is that majority of people want to study at the university, and having a university degree is very popular. The problem is that most of the students study non-technical studies. And because of unregulated number of field of studies high number of university graduates stays unemployed for long time, their field of study doesn't match the demand from employers. In Czech republic a Framework educations programs has been introduced. Last part of this thesis covers this programs, with the possibilities how to educate human rights related topics and how to prepare schoolchildren for their future life and how to enable them to choose the right field of study. The conclusion of this thesis is, that developed, educated society, can easily make a big difference in human rights. And individuals in those societies know their rights and they want to protect them and to be protected.

12. POUŽITÁ LITERATURA

ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filosofie*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-804-X

BLAHOŽ, Josef; BALAŠ, Vladimír; KLÍMA, Karel. *Srovnávací ústavní právo*, Praha: Codex Bohemia, 1998. ISBN 80-85963-80-9

ČECHÁK, Vladimír; SOBOTKA, Milan; SUS, Jaroslav. *Malá encyklopedie. Co víte o novověké filozofii?*. 1. vydání. Praha: Horizont, 1984.

FILIP, Jan; SVATOŇ, Jan; ZIMEK, Josef. *Základy státovědy*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-3023-2

GERLOCH, Aleš: *Teorie práva*. 2. vyd. Dobrá Voda: ALEŠ ČENĚK. 2001. ISBN 80-86473-04-X

HANUŠ, Jiří. *Lidská práva. Nárok na obecnou platnost a kulturní diference*. Brno: CDK. 2001. ISBN 80-85959-86-0

HOLMAN, Robert. *Dějiny ekonomického myšlení*. Praha: C. H. Beck, 1999. ISBN 80-7179-380-9

KELLER, Jan; TVRDÝ, Lubor. *Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna*. Praha: SLON, 2008. ISBN 978-80-86429-78-6

KNAPP, Viktor a kol.. *Tvorba práva a její současné problémy*. 1. vyd. Praha: LINDE, 1998. ISBN 80-720-1140-5

KOL. AUTORŮ. *Akademický slovník cizích slov*. 1. vyd. Praha: ACADEMIA, 2001. ISBN 80-200-0982-5

KOL. AUTORŮ. *Filosofický slovník*. 2. vyd. Olomouc: OLOMOUC, 2002. ISBN 80-7182-064-4

KOL. AUTORŮ PF UK. *Občanská a lidská práva*. Praha: ALEKO, 1991. ISBN 80-8534128-X

KOL. AUTORŮ. *Základy společenských věd. Pro učitele učitelů, studenty pedagogických fakult, pro učitele středních škol a jejich žáky*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2004. ISBN 80-86432-66-1

MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 2004. ISBN 80-7201-433-1

MONTESQUIEU, Charles-.Louis. *O duchu zákonů*, Praha: V. Linhart, 1947.

PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda I.díl*. 1.vyd. Praha: LINDE. 1998. ISBN 80-7201-141-3

PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda II.díl, část 1.* , 1. vyd. Praha: LINDE. 2001. ISBN 80-7201-273-8

PETRUSEK, Miroslav. *Společnost pozdní doby*. Praha: SLON, 2006. ISBN 80-86429-63-6

POTOČNÝ, Miroslav; ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné – Zvláštní část* Praha: C.H.Beck, 2006. ISBN 80-7179-536-4

REBRO, Karol. *Latinské právníké výrazy a výroky. Římské právo od A do Z*. 1. vyd. Praha: IVO ŽELEZNÝ, 1999. ISBN 80-240-1067-4

SKŘEJPEK, Michal. *Latinsko-český slovníček římského práva*. 3. vyd. Praha: LEXISNEXIS CZ, 2004. ISBN 80-86199-98-3

STÖRIG, Hans, Joachim. *Malé dějiny filosofie*. Kostelní Vydří, 2000. ISBN 80-7192-500-2

SUDRE, Frédéric. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1485-7

ŠIMÍČEK, Vojtěch; DANČÁK, Břetislav. *Deset let Listiny základních práv a svobod v právním řádu České republiky a Slovenské republiky*. Brno: Masarykova Univerzita, 2002. ISBN 80-201-2749-5

ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské Unii*. Praha: Linde, 2008. ISBN 978-80-7201-710-2

ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. Praha: C.H.Beck, 2003. ISBN 80-7170-398-1

TAPPER, Helena. *Understanding of Information Society Paradigm*. Helsinky : University of Helsinki, Department of Communication, 1998.

TROJAN, Jakub. *Idea lidských práv v české duchovní tradici*. Praha: OIKOYMENH, 2002. ISBN 80-7298-044-0

ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva: globalizace-bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-103-8

ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky: 2. vyd.* Praha: LIBRI, 1999. ISBN 80-85983-75-3

DOKUMENTY, PRÁVNÍ PŘEDPISY A JUDIKÁTY

Evropská Unie. *Smlouva o Ústavě pro Evropu*. Lucemburk: Úřad pro úřední tisky společenství, 2005. ISBN 92-824-3108-8

Charta základních práv EU (dostupná z http://www.euroskop.cz/gallery/6/2090-charta_zakladnich_prav_1.pdf)

Listina základních práv EU

Mezinárodní pakt o hospodářských, kulturních a sociálních právech (dostupné z <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/mezinarodni-pakt-o-hospodarskych-socialnich-a-kulturnich-pravech.pdf>)

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 3.4.1996 sp.zn. Pl. ÚS 32/95, Sb.

PEZL, Tomáš; PEZL, Michael. Dokumenty ke studiu Ústavního práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-099-4

Sbírka zákonů. Úplné znění. *Zákon č. 561/2004Sb.* Novela č. 317/2008, s. 4826 (školský zákon)

Úplné znění. *Ústava České republiky. Listina základních práv a svobod.* č. 612. Ostrava: SAGIT. 2007

Ústava Spojených států Amerických ze dne 17. září 1787. Praha: Reflex, 1990. ISBN 80-155-000-1

Všeobecná deklarace lidských práv (dostupná z <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>)

ČLÁNKY, PŘÍSPĚVKY A INTERNETOVÉ ODKAZY

BLAHOŽ, Josef. „*Úvaha o podstatě lidských a občanských práv*“. Právník. Teoretický časopis pro otázky státu a práva, č. 9/1998

BLAHOŽ, Josef. „*Úvaha o podstatě lidských a občanských práv*“. Právník. Teoretický časopis pro otázky státu a práva, č. 10/1998

DRUCKER, Peter F. 1993 *Post-capitalist society*. New York : HarperCollins, 1993

FILIP, Jan. „*K pojmu základního práva nebo svobody z hlediska jednoho nálezu ústavního soudu.*“ Právník. Teoretický časopis pro otázky státu a práva, č. 08/1995, s. 771-782

LUKÁŠEK, Libor. „*Euronovela Ústavy je dalším pokusem o narovnání nedůstojného postavení mezinárodního práva v českém právním prostředí*“. Právní rozhledy, roč. 9. ,. Praha: C.H.Beck. 2001. ISSN 1210-6410, s. 437 – 439

MĚKUTOVÁ, Hermína. *Informační společnost: abstrakce nebo realita?* *Informatika*. 1990, roč. 32/ č. 4

[online] dostupné z <<http://www.euroskop.cz/187/sekce/referendum/>> poslední úpravy 8.5.2009 [cit. 2009_05_10]

[online] dostupné z <http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/charles-darwin-vysvetlil-rozmanitost-zivota-na-zemi/359493&id_seznam=6272> poslední úpravy 12.2.2009 [cit. 2009_02_12]

[online] dostupné z <http://www.bl.uk/treasures/magnacarta/translation/mc_trans.html,/> poslední úpravy 2008 [cit. 2008_11_29]

[online] dostupné z <<http://www.amnesty.cz/vychova/>> poslední úpravy 18.11.2009 [cit. 2009_11_18]

[online] dostupné z <<http://rvp.cz/>> poslední úpravy 31.5.2010 [cit. 2010_05_31]

[online] dostupné z <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_PV-2004.pdf> poslední úpravy 3.1.2005 [cit. 2010_05_31]

[online] dostupné z <<http://www.concourt.cz/clanek/2353>> [cit. 2010_03_10]

[online] dostupné z <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf> poslední úpravy 1.9.2007 [cit. 2010_05_31]

[online] dostupné z <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPG-2007-07_final.pdf> poslední úpravy 1.9.2007 [cit. 2010_05_31]

[online] dostupné z <<http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=183881>> poslední úpravy 21.10.2009 [cit. 2009_10_27]

[online] dostupné z <http://www.radaevropy.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=24&Itemid=24> poslední úpravy 23.11.2008 [cit. 2009_10_27]

[online] dostupné z <http://nalis.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=PI-27-09_1> poslední úpravy 10.09.2009 [cit. 2009_10_27]

[online] dostupné z <http://europa.eu/lisbon_treaty/take/index_cs.htm> poslední úpravy 23.06.2010 [cit. 2010_06_25]

[online] dostupné z <http://europa.eu/lisbon_treaty/glance/index_cs.htm> poslední úpravy 23.06.2010 [2010_06_25]

[online] dostupné z <http://europa.eu/lisbon_treaty/glance/rights_values/index_cs.htm> poslední úpravy 23.06.2010 [2010_06_25]

[online] dostupné z <<http://www.euroskop.cz/204/sekce/listina-zakladnich-prav-eu/>> poslední úpravy 15.02.2010 [2010_06_25]

[online] dostupné z <http://zpravy.idnes.cz/dokument-ceska-vyjimka-z-listiny-prav-eu-ffh-/prilohy.asp?c=A091030_103904_prilohy_adb/> [2010_06_28]

[online] dostupné z

<<http://www.mfa.cz/wwwo/mzv/default.asp?id=12888&ido=7585&idj=1&amb=1/>

> [2010_06_28]

[online] dostupné z <<http://www.vlada.cz/cs/rvk/rlp/uvod.html/>> [2010_06_28]

[online] dostupné z <<http://www.icm.cz/bolonsky-proces-vytvoreni-evropskeho-prostoru-vysokoskolskeho-vz/>> [2010_06_28]

[online] dostupné z <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/3058/jak-se-meni-role-ucitele.html/>> [2010_06_28]

[online] dostupné z <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

INTERNETOVÉ ODKAZY NA SPOLKY A ORGANIZACE V OBLASTI LIDSKÝCH PRÁV

Human Rights Watch: <http://www.hrw.org/>

AMNESTY INTERNATIONAL: <http://www.amnesty.org/>, <http://www.amnesty.cz/>

Organizace spojených národů: <http://www.osn.cz/lidska-prava/>

Člověk v tísni: <http://www.clovekvtisni.cz/>

Nesehnutí: <http://www.nesehnuti.cz/>

Liga lidských práv: <http://www.llp.cz/cz/>

Initiative and Referendum Institute Europe: <http://www.iri-europe.org/>

Initiative & Referendum Institute: <http://iandrinstute.org/>